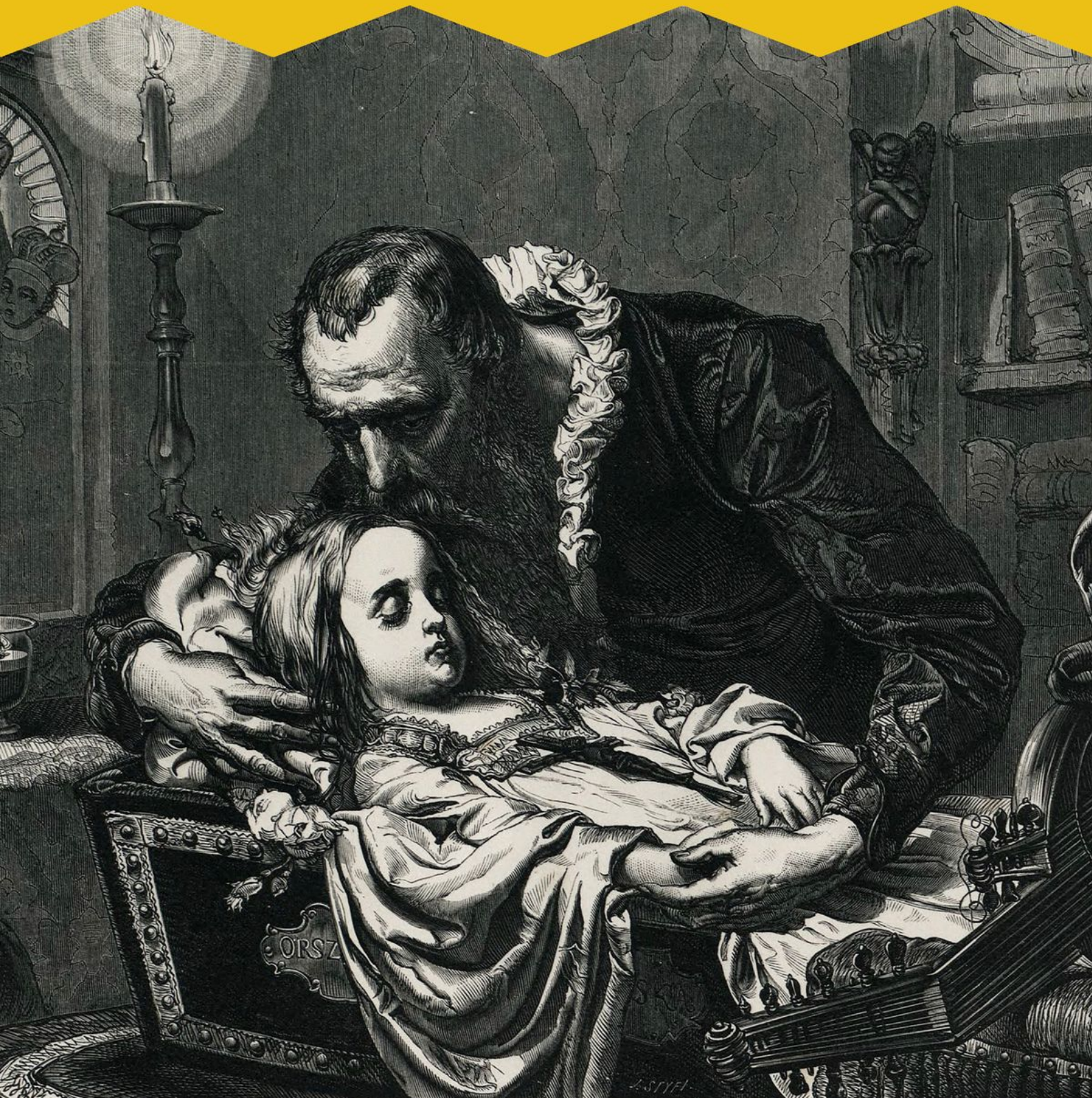

Treny

JAN KOCHANOWSKI

Treny

Treny — nota edytorska

Tekst Trenów został tu podany według drugiego wydania, ostatniego opublikowanego za życia poety, które ukazało się w roku 1583 w Drukarni Łazarzowej w Krakowie. Tekst przygotowałem zgodnie z kryteriami zawartymi w opracowaniu *Zasady wydawania tekstów staropolskich. Projekt — typ B (edycje popularnonaukowe)*, Wrocław 1955. Zdecydowałem się jednak zachować pewne cechy językowe, których nie uwzględnia się w edycjach popularnonaukowych, zwłaszcza dawne końcówki fleksyjne i większość dawnych form ortograficznych.

Edycja utworu nie opiera się w całości na żadnym z wydań współczesnych, choć uwzględniono zarówno rozstrzygnięcia zawarte w edycji opracowanej w ramach sejmowego wydania *Dzieł wszystkich Kochanowskiego* przez Marię Renatę Mayenową, Lucynę Woronczakową oraz Jerzego Axera i Marię Cytowską, jak i wydaniu przygotowanym przez Janusza Pelca dla serii Biblioteki Narodowej.

Przy tworzeniu komentarza obok wyżej wspomnianych wydań bardzo pomocna była wcześniejsza edycja *Trenów* w serii Biblioteki Narodowej w opracowaniu Tadeusza Sinki, a także podstawowe słowniki, w tym *Słownik polszczyzny XVI wieku* oraz — w zakresie wyjaśnień historyczno-mitologicznych — współczesne wydania klasycznego *Dictionary of Phrase and Fable* Ebenezera Cobhama Brewera.

Gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Trenach* jest odmienne od znaczenia obecnego.

prof. dr hab. Piotr Wilczek

Uniwersytet Warszawski, Instytut Badań Interdyscyplinarnych "Artes Liberales"

[Motto i dedykacja]¹

Tales sunt hominum mentes, quali pater ipse
Juppiter auctiferas lustravit lumine terras².

ORSZULI KOCHANOWSKIEJ,

¹W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Trenach* jest odmienne od znaczenia obecnego. [przypis edytorski]

²*Tales sunt (...) lumine terras* (łac.) — „Umysły ludzkie są odbiciem światła, którym ojciec Jupiter oświeca urodzajne ziemie.” Fragment *Odysei* Homera w przekładzie łacińskim Cyclerona, który przetrwał tylko jako cytata w *De Civitate Dei* św. Augustyna. [przypis redakcyjny]

WDZIĘCZNEJ³, UCIESZONEJ⁴, NIEPOSPOLITEJ⁵ DZIECINIE, KTÓRA CNÓT
 WSZYTEK⁶ I DZIELNOŚCI⁷ PANIENSKICH POCZĄTKI WIELKIE
 POKAZAWSZY, NAGLE, NIEODPOWIEDNIE⁸, W NIEDOSZŁYM⁹ WIEKU
 SWOIM, Z WIELKIM A NIEZNOŚNYM¹⁰ RODZICÓW SWYCH ŻALEM
 ZGASŁA¹¹, JAN KOCHANOWSKI, NIEFORTUNNY¹² OCIEC¹³, SWOJEJ
 NAMILSZEJ¹⁴ DZIEWCIE¹⁵ ZŁZAM¹⁶ NAPISAŁ.
 NIE MASZ CIĘ¹⁷, ORSZULO MOJA.

Tren I. (Wszystki płacze, wszystkie łzy Heraklitowe...)¹⁸

Wszystki¹⁹ płacze, wszystkie łzy Heraklitowe²⁰
 I lamenty, i skargi Symonidowe²¹,
 Wszystkie troski na świecie, wszystkie wzdychania
 I żale, i frasunki²², i rąk łamania,
 Wszystkie a wszystkie zaraz²³ w dom się mój noście²⁴,
 A mnie płakać mej wdzięcznej²⁵ dziewczki²⁶ pomoście²⁷,
 Z którą mnie niepobożna²⁸ śmierć rozdzieliła
 I wszystkich moich pociech²⁹ nagle zbawiła³⁰.
 Tak więc smok³¹, upatrzywszy gniazdo kryjome³²,
 Słowiczki liche zbiera³³, a swe łakome

³wdzięczny* (starop.) — miły, przyjemny. [przypis redakcyjny]

⁴ucieszony* (starop.) — przynoszący radość, przynoszący pociechę, uciechę. [przypis redakcyjny]

⁵niepospolity — niezwykle, obdarzony niezwykleymi zaletami. [przypis redakcyjny]

⁶wszystki (starop.) — wszystkie. [przypis redakcyjny]

⁷dzielność* (starop.) — cnota, zaleta; pol. *cnota* i *dzielność* to odpowiedniki łac. *virtus*. [przypis redakcyjny]

⁸nieodpowiednie (starop. przysłów.) — bez zapowiedzi, bez uprzedzenia, nieodpowiednio, wbrew porządkowi rzeczy. [przypis redakcyjny]

⁹niedoszły — niedojrzały (mówi się potocznie: owoc dochodzi, czyli dojrzewa; por. wyrażenie: owoce dojrzały, doszły). [przypis redakcyjny]

¹⁰nieznośny* — nie do zniesienia. [przypis redakcyjny]

¹¹zgasnąć (przen.) — umrzeć. [przypis redakcyjny]

¹²niefortunny — nieszczęśliwy, nieszczęśny, dotknięty złym losem (por. *fortuna*: powodzenie, szczęście, los; jest to pojęcie ważne w utworach Kochanowskiego). [przypis redakcyjny]

¹³ociec (starop.) — ojciec. [przypis redakcyjny]

¹⁴namilszy (starop.) — najmiłszy. [przypis redakcyjny]

¹⁵dziewka* (zdr. od starop. *dziewa*) — dziewczyna. [przypis redakcyjny]

¹⁶złza (starop.) — łza. [przypis redakcyjny]

¹⁷nie masz cię — nie ma cię, nie istniejesz. [przypis redakcyjny]

¹⁸W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Trenach* jest odmienne od znaczenia obecnego. [przypis edytorski]

¹⁹wszystki (starop.) — wszystkie. [przypis redakcyjny]

²⁰łzy Heraklitowe — Heraklit z Efezu (ok. 540–480 r. p.n.e.), filozof gr., w swoich dziełach często rozpaczal nad ludzkim losem. [przypis redakcyjny]

²¹lamenty (...) *Simonidowe* — Simonides z Keos (ok. 556–468 r. p.n.e.), poeta gr., autor wielu utworów lamentacyjnych. [przypis redakcyjny]

²²frasunk a. *frasunek* (starop.) — zgryzota, smutek, strapienie. [przypis redakcyjny]

²³zaraz (starop.) — razem. [przypis redakcyjny]

²⁴w dom się mój noście — zmierzajcie, przybywajcie do mojego domu. [przypis redakcyjny]

²⁵wdzięczny* (starop.) — miły, przyjemny. [przypis redakcyjny]

²⁶płakać dziewczki — oplakiwać dziewczkę. [przypis redakcyjny]

²⁷pomoście — pomóście (zob. rym: „noście — pomoście”). [przypis redakcyjny]

²⁸niepobożny* (starop.) — postępujący źle, nie „po Bożemu”, bezbożny. [przypis redakcyjny]

²⁹pociecha (daw.) — radość i nadzieja; pocieszenie. [przypis redakcyjny]

³⁰zbawić* (starop.) — pozbawić. [przypis redakcyjny]

³¹smok — potwór, wąż. [przypis redakcyjny]

³²kryjomy (starop.) — ukryty (dziś mówi się jeszcze *po kryjomu*, czyli: skrycie). [przypis redakcyjny]

³³zbierać — tu w znaczeniu: „wybierać” (z gniazda). [przypis redakcyjny]

Gardło pasie³⁴; tym czasem matka szczebiece³⁵
 Uboga³⁶, a na zbójcę co raz sie miece³⁷.
 Próżno³⁸, bo i na samę okrutnik zmierza³⁹,
 A ta nieboga⁴⁰ ledwe⁴¹ umyka pierza⁴².
 «Próżno płakać» — podobno drudzy rzeczecie.
 Cóż, prze Bóg żywy⁴³, nie jest próżno na świecie?
 Wszystko próżno; macamy, gdzie miękcej w rzeczy,
 A ono⁴⁴ wszędy⁴⁵ ciśnie: błąd wiek człowieczy⁴⁶.
 Nie wiem, co lżej⁴⁷: czy w smutku jawnie żałować⁴⁸,
 Czyli sie z przyrodzeniem⁴⁹ gwałtem⁵⁰ mocować⁵¹.

Tren II. (Jeślim kiedy nad dziećmi piórko miał zabawić...)⁵²

Jeślim kiedy nad dziećmi piórko⁵³ miał zabawić⁵⁴,
 A kwoli temu wieku⁵⁵ lekkie⁵⁶ rymy⁵⁷ stawić⁵⁸,
 Bodajżebych⁵⁹ był raczej kolebkę kołysał
 I z drugimi nieważne mamkom pieśni⁶⁰ pisał,
 Które by dziecinki noworodne⁶¹ spiły⁶²
 I swoich wychowalców⁶³ lamenty toliły⁶⁴.
 Takie fraszki⁶⁵ mnie zbierać⁶⁶ pożyteczniej było,
 Niżli, w co mię nieszczeście moje dziś wprawilo⁶⁷,

³⁴gardło pasie — napelnia gardło (dziś mówi się: pasie brzuch). [przypis redakcyjny]

³⁵szczebiece (forma starop.) — szczebioce, szczebiota. [przypis redakcyjny]

³⁶ubogi* (starop.) — nieszczęśliwy. [przypis redakcyjny]

³⁷miece sie (forma starop.) — miota się, rzuca się. [przypis redakcyjny]

³⁸próżno (starop.) — próżno, na próżno. [przypis redakcyjny]

³⁹na samę (...) zmierza — zmierza ku (niej) samej. [przypis redakcyjny]

⁴⁰nieboga (daw.) — biedaczka, nieszczęsna. [przypis redakcyjny]

⁴¹ledwe (starop.) — ledwo, ledwie. [przypis redakcyjny]

⁴²umyka pierza — przez umknięcie ocala pierze, umyka z pierzem, tj. ratuje się. [przypis redakcyjny]

⁴³prze (starop.) — przez; prze Bóg żywy: na Boga żywego, przez Boga żywego. [przypis redakcyjny]

⁴⁴macamy, gdzie miękcej w rzeczy, a ono... — macamy (dotykamy), gdzie rzekomo jest bardziej miękko,

a tymczasem... [przypis redakcyjny]

⁴⁵wszędy (starop.) — wszędzie. [przypis redakcyjny]

⁴⁶błąd wiek człowieczy — błędzeniem jest życie ludzkie. [przypis redakcyjny]

⁴⁷co lżej — co lżejsze, co przynosi większą ulgę. [przypis redakcyjny]

⁴⁸żałować (starop.) — cierpieć, boleć, oplakiwać, żalić się. [przypis redakcyjny]

⁴⁹przyrodzenie* (daw.) — to, co jest przyrodzone człowiekowi, natura. [przypis redakcyjny]

⁵⁰gwałt (daw.) — w wyrażeniu: robić coś gwałtem, czyli siłą, przemocą. [przypis redakcyjny]

⁵¹mocować się — walczyć tak, jak walczą z sobą zapaśnicy. [przypis redakcyjny]

⁵²W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Trenach* jest odmienne od znaczenia obecnego. [przypis edytorski]

⁵³piórko — pióro (potoczny wariant tego wyrazu, a nie zdrobnienie). [przypis redakcyjny]

⁵⁴zabawić (daw.) — zatrudnić (się), strawić na czymś czas. [przypis redakcyjny]

⁵⁵kwoli temu (starop.) — z powodu tego, dla tego; temu wieku: chodzi tu o dzieci. [przypis redakcyjny]

⁵⁶lekkie* (starop.) — mało ważny, posiadający małą wartość. [przypis redakcyjny]

⁵⁷rymy* (starop.) — wiersze. [przypis redakcyjny]

⁵⁸stawić — składać, układać. [przypis redakcyjny]

⁵⁹bodajżebych (starop.) — pochodzi od: *Bóg daj, żebym*, czyli: daj Boże, żebym. [przypis redakcyjny]

⁶⁰nieważne pieśni* — kołysanki; *mamka*: niania, która karmi niemowlę. [przypis redakcyjny]

⁶¹dziecinka — zdrobnienie od *dziecina* (dziecko); *noworodne*: nowonarodzone (por. współcz. wyraz: noworodek). [przypis redakcyjny]

⁶²spiły* (starop.) — usypiały. [przypis redakcyjny]

⁶³wychowalców — wychowanków. [przypis redakcyjny]

⁶⁴tolily (starop.) — tuliły, koily, uspokajały; *lamenty*: płacze. [przypis redakcyjny]

⁶⁵fraszka (starop.) — błahostka, drobnostka, drobiazg (zob. w w. 2 „lekkie rymy”, w w. 4 „nieważne pieśni”) [przypis redakcyjny]

⁶⁶zbierać — gromadzić (tu chodzi o gromadzenie tekstów, fraszek). [przypis redakcyjny]

⁶⁷wprawić w coś — doprowadzić do czegoś, nauczyć czegoś. [przypis redakcyjny]

Płakać nad głuchym grobem⁶⁸ mej wdzięcznej dziewczyny
 I skarżyć się na srogość⁶⁹ ciężkiej⁷⁰ Prozerpiny⁷¹.
 Alem użyć w oboju jednakiej wolności⁷²
 Nie mógł — owom ominął⁷³, jako w dordzałości⁷⁴
 Dowcipu⁷⁵ coś ranego⁷⁶, na to mię przygoda⁷⁷
 Gwałtem wbiła⁷⁸ i moja nienagrodna szkoda⁷⁹.
 Ani mi teraz łącno⁸⁰ dowiadać się o tym⁸¹,
 Jaka mię z płaczu⁸² mego czeka cześć na potym⁸³.
 Nie chciałem żywym śpiewać, dziś umarłym muszę,
 A cudzej⁸⁴ śmierci płacząc, sam swe kości suszę⁸⁵.
 Próżno to⁸⁶; jakie szczęście⁸⁷ ludzi naszladuje⁸⁸,
 Tak w nas albo dobrą myśl⁸⁹, albo złą sprawuje.
 O prawo krzywdy pełne! O znikomych cieni⁹⁰
 Sroga, nieubłagana, nieużyta⁹¹ ksieni⁹²!
 Tak li moja Orszula, jeszcze żyć na świecie
 Nie umiawszy, musiała w ranym umrzeć lecie⁹³?
 I nie napatrzawszy się jasności słonecznej,
 Poszła nieboga widzieć krajów nocy wiecznej⁹⁴.
 A bodaj ani była świata oglądała,
 Co bowiem więcej, jedno ród⁹⁵ a śmierć poznała.
 A miasto⁹⁶ pociech, które winna z czasem⁹⁷ była
 Rodzicom swym, w ciężkim je⁹⁸ smutku zostawiła.

⁶⁸*głuchy grób* — który nie słyszy i nie słucha płaczu. [przypis redakcyjny]

⁶⁹*srogi* (starop.) — przykry, ciężki, okrutny (stąd *srogość*: okrucieństwo). [przypis redakcyjny]

⁷⁰*ciężki** (starop.) — tu w znaczeniu: srogi. [przypis redakcyjny]

⁷¹Prozerpina — władczyni śmierci w mit. rzym. (odpowiadająca Persefonie w mit. gr.), żona Plutona (Hadesa), boga podziemia, była często w poezji antycznej i renesansowej uosobieniem śmierci. [przypis redakcyjny]

⁷²*użyć w oboju jednakiej wolności* — mieć w obu rzeczach jednakowo wolny wybór; w *obojgu*: tj. i w pisaniu kołysanek (zob. w. 4) i w pisaniu płaczów (zob. w. 9). [przypis redakcyjny]

⁷³*owom ominął* — owo (jedno) ominałem. [przypis redakcyjny]

⁷⁴*dordzałość* (starop.) — dojrzałość. [przypis redakcyjny]

⁷⁵*dowcip** (starop.) — rozum, inteligencja, talent, błyskotliwość. [przypis redakcyjny]

⁷⁶*rany** (starop.) — wczesny, przedwczesny, niedojrzały (por. rano, wcześniej rano); *coś ranego w dordzałości*: coś przedwczesnego („niewczesnego”) w czasie dojrzałości. [przypis redakcyjny]

⁷⁷*przygoda** (starop.) — złe zdarzenie, nieszczęście, nieszczęśliwy wypadek. [przypis redakcyjny]

⁷⁸*gwałtem wbiła* — powaliła, ugodziła, gwałtownie doprowadziła do czegoś. [przypis redakcyjny]

⁷⁹*nienagrodny* (starop.) — taki, który nie może być nagrodzony, wynagrodzony, naprawiony. [przypis redakcyjny]

⁸⁰*łącno* (starop.) — łatwo. [przypis redakcyjny]

⁸¹*dowiadać się o tym* (starop.) — dowiadywać się o to, zastanawiać się nad tym. [przypis redakcyjny]

⁸²*płacz* — tu: w znaczeniu *planctus* (łac. żal, oplakiwanie), chodzi tu bowiem o same *Treny* jako utwór literacki. [przypis redakcyjny]

⁸³*cześć na potym* (starop.) — późniejsze uznanie, sława u potomnych. [przypis redakcyjny]

⁸⁴*cudzy** (starop.) — nie swój (odcień znaczeniowy nieco inny od współczesnego). [przypis redakcyjny]

⁸⁵*suszyć kości* (starop.) — zwrot przysłowiowy posiadający genezę biblijną, oznacza tęsknotę („usychanie” z tęsknoty). [przypis redakcyjny]

⁸⁶*próżno* (starop.) — na próżno (tzn. daremne są przestrogi, które zalecają zachowanie równowagi ducha w żalobie). [przypis redakcyjny]

⁸⁷*szczęście** (starop.) — los, fortuna. [przypis redakcyjny]

⁸⁸*naszladować** (starop.) — iść za kimś, iść śladem, tropić. [przypis redakcyjny]

⁸⁹*dobra myśl** (starop.) — pogoda ducha, pogoda umysłu, dobre usposobienie, dobry nastrój. [przypis redakcyjny]

⁹⁰*znikome cienie* — cienie znikające, nieuchwytny; dusze zmarłych snujące się w podziemiach opisywanych w opowieściach mitologicznych. [przypis redakcyjny]

⁹¹*nieużyty* (starop.) — nie dający się uprosić, nieubłagany. [przypis redakcyjny]

⁹²*ksieni* (starop.) — księżna, przełożona (Prozerpina). [przypis redakcyjny]

⁹³*w ranym lecie* (starop.) — we wczesnym wieku; rany: zob. w. 13; *lato*: rok. [przypis redakcyjny]

⁹⁴*poszła widzieć krajów* — poszła, aby widzieć (aby zobaczyć, popatrzeć na) kraje; *kraje nocy wiecznej*: kraina śmierci, która jest krainą ciemności (jak noc). [przypis redakcyjny]

⁹⁵*jedno ród** — tylko narodziny. [przypis redakcyjny]

⁹⁶*miasto** (starop.) — zamiast. [przypis redakcyjny]

⁹⁷*z czasem* — po pewnym czasie, w późniejszym wieku. [przypis redakcyjny]

⁹⁸*je* — ich (rodziców). [przypis redakcyjny]

Tren III. (Wzgardziłaś mną, dzie- dziczko moja ucieszona...)⁹⁹

Wzgardziłaś mną, dziedziczko moja ucieszona¹⁰⁰.

Zdałać się ojca twego bardziej¹⁰¹ uszczuplona¹⁰²
Ojczyzna¹⁰³, niżlibyś ty przestać na niej¹⁰⁴ miała¹⁰⁵;

To prawda, żeby była nigdy nie zrownała¹⁰⁶

Z ranym¹⁰⁷ rozumem twoim, z pięknymi przymioty¹⁰⁸,

Z których się już znaczyły twoje przyszłe cnoty¹⁰⁹

O słowa, o zabawo¹¹⁰, o wdzięczne¹¹¹ ukłony,

Jakożem ja dziś po was wielce¹¹² zasmęcony¹¹³.

A ty, pociecho¹¹⁴ moja, już mi się nie wrócisz

Na wieki¹¹⁵ ani mojej tesknice¹¹⁶ okrócisz¹¹⁷.

Nie lza, nie lza, jedno¹¹⁸ się za tobą gotować¹¹⁹,

A stopeczkami twemi ciebie naszladować¹²⁰.

Tam¹²¹ cię ujrzę¹²², da Pan Bóg¹²³, a ty więc z drogiemi

Rzuć się ojcu do szyje¹²⁴ rączynkami¹²⁵ swemi.

⁹⁹W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Trenach* jest odmienne od znaczenia obecnego. [przypis edytorski]

¹⁰⁰ucieszony* (starop.) — przynoszący radość, przynoszący pociechę, uciechę. [przypis redakcyjny]

¹⁰¹bardziej (starop.) — bardziej. [przypis redakcyjny]

¹⁰²bardziej uszczuplona — zbyt szczupła, szczuplejsza. [przypis redakcyjny]

¹⁰³ojczyzna* (starop.) — ojcowizna, czyli ziemia odziedziczona po ojcu. [przypis redakcyjny]

¹⁰⁴przestać na niej — poprzestać na niej, zadowolić się nią; osiąść na niej. [przypis redakcyjny]

¹⁰⁵Zdałać (...) miała — zdała ci się... szczuplejsza niż ta, na której byś ty przestać miała. [przypis redakcyjny]

¹⁰⁶żeby była nigdy nie zrownała — zrównać z czymś: dorównać czemuś. [przypis redakcyjny]

¹⁰⁷ranym* (starop.) — wczesny. [przypis redakcyjny]

¹⁰⁸przymioty — cechy, właściwości, oznaki. [przypis redakcyjny]

¹⁰⁹Z których się już znaczyły (...) cnoty — z których dały się przewidzieć (wynioskować) cnoty, z których poznawaliśmy cnoty. [przypis redakcyjny]

¹¹⁰zabawa* (daw.) — zajęcie, zabawa. [przypis redakcyjny]

¹¹¹wdzięczny* (starop.) — miły, przyjemny. [przypis redakcyjny]

¹¹²wielce (starop.) — bardzo. [przypis redakcyjny]

¹¹³zasmęcony — zasmucony (por. *smutek*: smutek). [przypis redakcyjny]

¹¹⁴pociecho — do dziś określa się dziecko jako pociechę. [przypis redakcyjny]

¹¹⁵na wieki — na zawsze; *nie wrócisz na wieki*: nie wrócisz nigdy. [przypis redakcyjny]

¹¹⁶tesknica (starop.; tu forma D. lp: *tesknice*) — ból, boleść, przykrość, męczarnia. [przypis redakcyjny]

¹¹⁷okrócić (starop.) — ukrócić, obłaskawić, poskromić, skrócić, zmniejszyć. [przypis redakcyjny]

¹¹⁸Nie lza, nie lza, jedno... (starop.) — nie można (uczynić) nic innego tylko... [przypis redakcyjny]

¹¹⁹gotować się* — przygotowywać się (do drogi); *się za tobą gotować**: przygotowywać się, żeby pójść za tobą. [przypis redakcyjny]

¹²⁰stopeczkami twemi ciebie naszladować — iść za tobą śladami twoich stóp. [przypis redakcyjny]

¹²¹tam — czyli w niebie. [przypis redakcyjny]

¹²²ujrzę (forma starop.) — ujrzę. [przypis redakcyjny]

¹²³da Pan Bóg (daw.) — oby dał Pan Bóg, jeśli Pan Bóg pozwoli. [przypis redakcyjny]

¹²⁴do szyje (forma starop.) — do szyi, na szyję. [przypis redakcyjny]

¹²⁵rączynki (zdr.; forma starop.) — rączki. [przypis redakcyjny]

Tren IV. (Zgwałciłaś, niepobożna śmierci, oczy moje...)¹²⁶

Zgwałciłaś¹²⁷, niepobożna¹²⁸ śmierci, oczy moje,
Żem widział umierając¹²⁹ miłe dziecię swoje.
Widziałem, kiedyś trzęsła owoc niedordzały¹³⁰,
A rodzicom nieszczesnym serca sie krajały¹³¹.
Nigdyć by ona była bez wielkiej żałości
Mojej umrzeć nie mogła, nigdy bez ciężkości¹³²
I serdecznego bólu, w którymkolwiek lecie¹³³
Mnie by smutnego była odbiegła¹³⁴ na świecie;
Alem ja już z jej śmierci nigdy żałościwszy,
Nigdy smutniejszy nie mógł być ani teskliwszy¹³⁵.
A ona (by był Bóg chciał) dłuższym wiekiem swoim
Siła¹³⁶ pociech przymnożyć¹³⁷ mogła oczom moim.
A przynajmniej¹³⁸ tym czasem mogłem być odprawić
Wiek swój¹³⁹ i Persefonie¹⁴⁰ ostatniej¹⁴¹ sie stawić¹⁴²,
Nie uczuwszy na sercu tak wielkiej żałości,
Której równia¹⁴³ nie widzę w tej tu śmiertelności¹⁴⁴.
Nie dziwuję Nijobie¹⁴⁵, że na martwe ciała
Swoich namilszych dziątek¹⁴⁶ patrząc, skamięniała¹⁴⁷.

¹²⁶W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Trenach* jest odmienne od znaczenia obecnego. [przypis edytorski]

¹²⁷zgwałcić (daw.) — zadać gwałt, postąpić wbrew prawu i powinności, zbeszcześcić coś, uczynić krzywdę wbrew prawu. [przypis redakcyjny]

¹²⁸niepobożny (starop.) — postępujący źle, nie „po bożemu”, bezbożny. [przypis redakcyjny]

¹²⁹umierając (starop. forma imiesłowu) — umierające. [przypis redakcyjny]

¹³⁰niedordzały (starop.) — niedojrzały. [przypis redakcyjny]

¹³¹rodzicom (...) serca się krajały — byli bardzo smutni, zrozpaczeni. [przypis redakcyjny]

¹³²ciężkość* (starop.) — męka, wielki ból, wielkie zmartwienie. [przypis redakcyjny]

¹³³lato (starop.) — wiek, rok życia; w którymkolwiek lecie: w którymkolwiek roku życia, w jakimkolwiek wieku. [przypis redakcyjny]

¹³⁴mnie by odbiegła — opuściłaby mnie, zostawiłaby mnie swojemu losowi. [przypis redakcyjny]

¹³⁵teskliwszy (starop.) — bardziej bolejący. [przypis redakcyjny]

¹³⁶siła* (starop.) — wiele. [przypis redakcyjny]

¹³⁷przymnożyć (starop.) — sprawić, by ktoś miał czegoś więcej. [przypis redakcyjny]

¹³⁸przynajmniej (starop.) — przynajmniej. [przypis redakcyjny]

¹³⁹odprawić (...) wiek swój (starop.) — zakończyć swoje życie. [przypis redakcyjny]

¹⁴⁰Persefona — tu: uosobienie śmierci. [przypis redakcyjny]

¹⁴¹ostatniej — tu: ostatecznej; śmierć jest ostatnim kresem człowieka. [przypis redakcyjny]

¹⁴²stawić się — przyjść dobrowolnie; *Persefonie ostatniej się stawić*: stanąć przed Persefoną (śmiercią). [przypis redakcyjny]

¹⁴³równia (starop.; tu forma D. lp: równia) — coś równego. [przypis redakcyjny]

¹⁴⁴w tej tu śmiertelności — na tym świecie podległym śmierci. [przypis redakcyjny]

¹⁴⁵Nijobie — forma wyrazu Niobe przekształconego tak dla rytmu; *Nie dziwuję Nijobie*: nie dziwię się Niobe; nie mam za złe Niobe. *Niobe*: w mit. gr. córka Tantala i żona króla tebańskiego Amfiona miała czternaścioro dzieci i wyśmiewała się z Latony, która miała tylko dwoje, Apolla i Artemidę. Latona nakazała swym dzieciom pomścić tę zniewagę i zamordować synów i córki Niobe. Niepocieszona Niobe zapłakała się na śmierć i została zamieniona w kamień, z którego płynęła woda przypominająca jej łzy. [przypis redakcyjny]

¹⁴⁶dziatki (daw.) — dzieci. [przypis redakcyjny]

¹⁴⁷skamięniała (starop.) — skamieniała. [przypis redakcyjny]

Tren V. (Jako oliwka mała pod wysokim sadem...)¹⁴⁸

Jako oliwka mała pod wysokim sadem¹⁴⁹

Idzie¹⁵⁰ z ziemi¹⁵¹ ku górze macierzyńskim szlakiem¹⁵²,
Jeszcze ani gałązek, ani listków rodząc,
Sama tylko dopiero¹⁵³ szczupłym prątkiem¹⁵⁴ wschodząc;
Tę, jeśli ostre ciernie¹⁵⁵ lub rodne¹⁵⁶ pokrzywy
Uprzątając, sadownik¹⁵⁷ podciął ukwapliwy¹⁵⁸,
Mdleje¹⁵⁹ zaraz, a zbywszy¹⁶⁰ siły przyrodzonej¹⁶¹,
Upada przed nogami matki ulubionej.
Takci się mej namilszej Orszuli dostało:
Przed oczyma rodziców swoich rosnąc¹⁶², mało
Od ziemi się co¹⁶³ wzniosłszy, duchem zaraźliwym¹⁶⁴
Srożej śmierci otchniona¹⁶⁵, rodzicom troskliwym¹⁶⁶
U nóg martwa upadła. O zła Persefona¹⁶⁷,
Mogłażes tak wielu łzam¹⁶⁸ dać upłynąć płono¹⁶⁹?

Tren VI. (Ucieszna moja śpiewaczko, Safo słowieńska...)¹⁷⁰

Ucieszna moja śpiewaczko, Safo¹⁷¹ słowieńska¹⁷²,
Na którą nie tylko moja cząstka¹⁷³ ziemieńska¹⁷⁴,

¹⁴⁸W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Trenach* jest odmiennie od znaczenia obecnego. [przypis edytorski]

¹⁴⁹*sad** (starop.) — drzewo owocowe. [przypis redakcyjny]

¹⁵⁰*idzie** (starop.) — rośnie. [przypis redakcyjny]

¹⁵¹*z ziemi* (forma starop.) — z ziemi. [przypis redakcyjny]

¹⁵²*macierzyńskim szlakiem* (starop.) — śladem matki, drzewa macierzyńskiego, zwanego tu sadem (w. 1). [przypis redakcyjny]

¹⁵³*dopiero* (starop.) — dopiero. [przypis redakcyjny]

¹⁵⁴*szczupły prątek* (starop.) — cienki pęd. [przypis redakcyjny]

¹⁵⁵*ciernie** (daw.) — cierniste krzewy (np. tarnina, głóg). [przypis redakcyjny]

¹⁵⁶*rodny* (starop.) — urodzajny, bujny, plenny, rodzący. [przypis redakcyjny]

¹⁵⁷*sadownik* — ogrodnik zajmujący się owocami (por. czas. „sadzić”). [przypis redakcyjny]

¹⁵⁸*ukwapliwy* (starop.) — skwapliwy, śpieszący się, niecierpliwy. [przypis redakcyjny]

¹⁵⁹*mdleć* (daw.) — tracić siły, słabnąć, wędznąć. [przypis redakcyjny]

¹⁶⁰*zbywszy* (starop.) — pozbywszy się, utraciwszy. [przypis redakcyjny]

¹⁶¹*przyrodzony* (daw.) — naturalny. [przypis redakcyjny]

¹⁶²*rosnąć* (starop.; imiesł. od *rosć*: rosnąć) — rosnąć. [przypis redakcyjny]

¹⁶³*mało (...)* *co* (starop.) — zaledwie, trochę. [przypis redakcyjny]

¹⁶⁴*duch zaraźliwy* — tchnienie zarazy lub porażająca zła siła, siła diabelska. [przypis redakcyjny]

¹⁶⁵*otchniona* (daw.) — owiany (zob. wyrazy „tchnąć”, „tchnienie”, „oddech”). [przypis redakcyjny]

¹⁶⁶*troskliwy** (starop.) — stroskany, zatroskany. [przypis redakcyjny]

¹⁶⁷Persefona — tu: uosobienie śmierci. [przypis redakcyjny]

¹⁶⁸*łzam* (starop. forma C. lp. rodz. ż.) — łzom. [przypis redakcyjny]

¹⁶⁹*płono* (starop.) — daremnie, na próżno (dziś mówi się: „płonne nadzieje”). [przypis redakcyjny]

¹⁷⁰W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Trenach* jest odmiennie od znaczenia obecnego. [przypis edytorski]

¹⁷¹Safo (a. Safona) (VII–VI w. p.n.e) — najsłynniejsza starożytna poetka gr. mieszkająca na wyspie Lesbos. [przypis redakcyjny]

¹⁷²*słowieńska* (forma starop.) — słowiańska. [przypis redakcyjny]

¹⁷³*cząstka* — tu: część, która się komuś należy w wyniku dziedziczenia. [przypis redakcyjny]

¹⁷⁴*ziemieński* (forma starop.) — ziemiański, szlachecki; *cząstka ziemieńska*: dziedziczna część posiadłości szlacheckiej, ziemskiej. [przypis redakcyjny]

Ale i lutnia¹⁷⁵ dziedzicznym prawem spaść miała;
 Tęś nadzieję już po sobie okazowała,
 Nowe piosnki sobie tworząc, nie zamykając
 Ustek¹⁷⁶ nigdy, ale cały dzień prześpiewając¹⁷⁷,
 Jako więc lichy¹⁷⁸ słowiczek w krzaku zielonym
 Całą noc prześpiewa gardłkiem¹⁷⁹ swym ucieszonym¹⁸⁰.
 Prędkoś mi nazbyt umilkła, nagle cię sroga
 Śmierć spłoszyła, moja wdzięczna¹⁸¹ szczebiotko¹⁸² droga.
 Nie nasyciłaś mych uszu swymi piosnkami
 I tę trochę teraz płacę sowicie¹⁸³ łzami.
 A tyś ani umierając śpiewać przestała¹⁸⁴,
 Lecz matkę ucałowawszy, takeś żegnała:
 «Już ja tobie, moja matko, służyć nie będę
 Ani za twym wdzięcznym stołem miejsca zasięde;
 Przyjdzie mi klucze położyć, samej precz jechać,
 Domu rodziców swych miłych wiecznie¹⁸⁵ zaniechać¹⁸⁶».
 To, i czego żal ojcowski nie da serdeczny
 Przypominać więcej, był jej głos ostateczny¹⁸⁷.
 A matce, słysząc¹⁸⁸ żeganie tak żałościwe,
 Dobre¹⁸⁹ serce, że od żalu zostało żywe.

Tren VII. (Nieszczęsne ochędóstwo, żalosne ubiory. . .)¹⁹⁰

Nieszczęsne ochędóstwo¹⁹¹, żalosne¹⁹² ubiory
 Mojej namilszej cory¹⁹³,
 Po co me smutne oczy za sobą ciągniecie?
 Żalu mi przydajecie¹⁹⁴.
 Już ona członeczków swych wami nie odzieje,

¹⁷⁵lutnia — instrument muzyczny strunowy w kształcie gruszki o dnie wypukłym, popularny zwłaszcza w XV–XVII w.; tu: symbol sztuki poetyckiej. [przypis redakcyjny]

¹⁷⁶ustka — zdr. od: usta, rzadko spotykane, dziś: usteczka. [przypis redakcyjny]

¹⁷⁷prześpiewając — przyśpiewując. [przypis redakcyjny]

¹⁷⁸liczy* (starop.) — mały. [przypis redakcyjny]

¹⁷⁹gardłko — zdr. od: gardło; dziś: gardelko. [przypis redakcyjny]

¹⁸⁰ucieszony* (starop.) — przynoszący radość, przynoszący pociechę, uciechę. [przypis redakcyjny]

¹⁸¹wdzięczny* (starop.) — miły, przyjemny. [przypis redakcyjny]

¹⁸²szczebiotka — warto zauważyć, że wyraz szczebiotać w odniesieniu do ludzi miał zwykle nacechowanie negatywne, a pozytywne w odniesieniu do śpiewu ptaków i mowy dziecinnej. [przypis redakcyjny]

¹⁸³sowicie — obficie, bogato, dużo. [przypis redakcyjny]

¹⁸⁴ani umierając śpiewać przestała — składnia z „ani” i orzeczeniem niezaprzeczonej (podobna jak w jęz. ang.) była dosyć popularna w XVI w.; dziś w jęz. pol. zasada podwójnego przeczenia. [przypis redakcyjny]

¹⁸⁵wiecznie — na wieki. [przypis redakcyjny]

¹⁸⁶zaniechać* (starop.) — opuścić; *Już ja tobie, moja matko (...) zaniechać*: fragment ten wiernie odpowiada charakterowi ówczesnych polskich pieśni weselnych (pożegnanie domu rodzinnego przez pannę młodą). W folklorze polskim pieśń pożegnalna panny młodej była leksykalnie bliska (są tu liczne analogie) pieśniom żalobnym. Istnieje teoria, że mamy tutaj do czynienia z aluzją do pożegnania Antygony z mieszkańcami Teb w tragedii Sofoklesa. [przypis redakcyjny]

¹⁸⁷ostateczny* — tu: ostatni. [przypis redakcyjny]

¹⁸⁸słyszac (starop. forma imiesł.) — słyszającej. [przypis redakcyjny]

¹⁸⁹dobre* — tu: zdrowe. [przypis redakcyjny]

¹⁹⁰W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Trenach* jest odmienne od znaczenia obecnego. [przypis edytorski]

¹⁹¹ochędóstwo (starop.) — stroje, ozdoby. [przypis redakcyjny]

¹⁹²żalosny (daw.) — smutny, wywołujący smutek, żal. [przypis redakcyjny]

¹⁹³cory (forma starop.) — córy (tj. córki). [przypis redakcyjny]

¹⁹⁴przydawać (tu forma 2 os. lm: przydajecie) — dodawać. [przypis redakcyjny]

Nie masz, nie masz nadzieje¹⁹⁵.
 Ujął¹⁹⁶ ją sen żelazny, twardy, nieprzespany¹⁹⁷.
 Już letniczek¹⁹⁸ pisany¹⁹⁹
 I uploteczki²⁰⁰ wniwecz²⁰¹, i paski złożone -
 Matczyne dary płone²⁰².
 Nie do takiej łóżnicy²⁰³, moja dziewczko droga,
 Miała cię mać uboga²⁰⁴
 Doprowadzić, nie taką dać obiecowala
 Wyprawę²⁰⁵, jakąc dała.
 Gieźleczkoc²⁰⁶ tylko dała a lichą tkaneczkę²⁰⁷,
 Ociec ziemię²⁰⁸ bryłeczkę
 W główki²⁰⁹ włożył. Niestetyż, i posag i ona
 W jednej skrzynce²¹⁰ zamkniona²¹¹.

Tren VIII. (Wielkieś mi uczyniła pustki w domu moim...)²¹²

Wielkieś mi uczyniła pustki w domu moim,
 Moja droga Orszulo, tym zniknieniem²¹³ swoim.
 Pełno nas, a jakoby nikogo nie było:
 Jedną maluczką duszą²¹⁴ tak wiele ubyło.
 Tyś za wszytki mówiła, za wszytki śpiewała,
 Wszytkiś w domu kąciki²¹⁵ zawsze pobiegała²¹⁶.
 Nie dopuściłaś nigdy matce sie frasować²¹⁷

¹⁹⁵nadzieje (starop. forma D. lp rodz. ż.) — nadziei. [przypis redakcyjny]
¹⁹⁶ująć (tu forma 3 os. lp r.m.: ujął) — chwycić. [przypis redakcyjny]
¹⁹⁷nieprzespany* (starop.) — taki, z którego nie można się obudzić. [przypis redakcyjny]
¹⁹⁸letniczek (starop.) — letnia suknia kobieca. [przypis redakcyjny]
¹⁹⁹pisany* (starop.) — wzorzysty, barwny, malowany (pisankami nazywa się do dziś jajka malowane na Wielkanoc w różne wzory). [przypis redakcyjny]
²⁰⁰uploteczki (starop.) — wstążki do włosów, które się wplata we włosy. [przypis redakcyjny]
²⁰¹uniwecz (starop.) — na nic. [przypis redakcyjny]
²⁰²płony (starop.) — niepotrzebny, daremny (dziś: „płonny”; por. „płonne marzenia”). [przypis redakcyjny]
²⁰³do łóżnicy (starop. forma D. lp rodz. ż.) — do łóżnicy, czyli do łoża małżeńskiego. [przypis redakcyjny]
²⁰⁴mać uboga (starop.) — biedna, nieszczęśliwa matka. [przypis redakcyjny]
²⁰⁵wyprawa* (tu forma B. lp: wyprawę) — aluzja do wyprawy dawanej pannie młodej przed ślubem i będącej częścią posagu. [przypis redakcyjny]
²⁰⁶gieźleczko (starop., zdr. od: gieźło) — koszula z białego płótna; *gieźleczkoc (...) dała*: gieźleczko ci dała (skrócone). [przypis redakcyjny]
²⁰⁷licha tkaneczka (starop.) — sukienka ze skromnej tkaniny lub opaska wiążąca włosy. [przypis redakcyjny]
²⁰⁸ziemię (starop. B. lp rodz.ż.) — ziemi. [przypis redakcyjny]
²⁰⁹w główki — w miejsce, gdzie spoczywa głowa. [przypis redakcyjny]
²¹⁰W jednej skrzynce — „skrzynka” oznacza tu jednocześnie trumnę, a także przedmiot, w którym chowano rzeczy cenne, pieniądze, klejnoty, kosztowną odzież. [przypis redakcyjny]
²¹¹zamkniona (starop.) — zamknięta. [przypis redakcyjny]
²¹²W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Trenach* jest odmienne od znaczenia obecnego. [przypis edytorski]
²¹³zniknieniem (starop.) — zniknięciem, zniknięciem. [przypis redakcyjny]
²¹⁴dusza* (daw.) — w znaczeniu: „żywe stworzenie”; dawniej duszami nazywano ludzi, np. szlachcic posiadał wieś z określoną ilością dusz, czyli chłopów; *jedną (...) duszą (...) ubyło*: z jedną duszą ubyło. Jerzy Axer przekonująco dowodził, że jest to niejako odpowiedź na cytat z listu, który otrzymał Ciceró od swojego przyjaciela Serwiusza Sulpicjusza. Przyjaciół pytał Ciceróna cierpiącego po śmierci córki Tulii: „*in unius* (Jedną) *mulierculae animula* (maluczką duszą) *[si] iactura facta est* (ubyło), *tanto opere [commoveris]* (tak wiele)?”. Postać i dzieło Ciceróna są ważne również w *Trenie* XVI i XIX. [przypis redakcyjny]
²¹⁵wszytki kąciki — wszystkie zakamarki, całą przestrzeń domu. [przypis redakcyjny]
²¹⁶pobiegała — przebiegała. [przypis redakcyjny]
²¹⁷Nie dopuściłaś (...) matce sie frasować — nie pozwoliłaś, by matka się frasowała, martwiła. [przypis redakcyjny]

Ani ojcu myśleniem zbytnim głowy psować²¹⁸,
To tego, to owego wdzięcznie²¹⁹ obłapiając²²⁰
I onym swym uciesznym śmiechem zabawiając.
Teraz wszystko umilkło, szczerze²²¹ pustki w domu,
Nie masz zabawki²²², nie masz rośmiać się nikomu.
Z każdego kąta²²³ żalność człowieka ujmuje²²⁴,
A serce swej pociechy²²⁵ darmo²²⁶ upatruje²²⁷.

Tren IX. (Kupić by cię, mądrości, za drogie pieniądze. . .)²²⁸

Kupić by cię²²⁹, mądrości, za drogie pieniądze,
Która (jesli prawdziwie mienia²³⁰) wszystkie żądze,
Wszystki ludzkie frasunki²³¹ umiesz wykorzenić²³²,
A człowieka tylko nie²³³ w anioła odmienić²³⁴,
Który nie wie, co boleść, frasunku nie czuje,
Złym przygodam²³⁵ nie podległ, strachom nie hołduje²³⁶.
Ty wszystkie rzeczy ludzkie masz za²³⁷ fraszkę sobie,
Jednaką myśl²³⁸ tak w szczęściu, jako i w żalobie²³⁹
Zawždy²⁴⁰ niesiesz; ty śmierci namniej²⁴¹ się nie boisz,
Bezpieczną²⁴², nieodmienną, niepożytą²⁴³ stoisz.
Ty bogactwa nie złotem, nie skarby wielkimi,
Ale dosytem²⁴⁴ mierzysz²⁴⁵ i przyrodzonymi²⁴⁶
Potrzebami; ty okiem swym nieuchronionym²⁴⁷

²¹⁸głowy psować (starop. *psować*: psuć) — martwić się, dręczyć się myślami. [przypis redakcyjny]

²¹⁹wdzięczny* (starop.) — miły, przyjemny. [przypis redakcyjny]

²²⁰obłapiać (starop.; tu forma imiesł.: obłapiając) — obejmować. [przypis redakcyjny]

²²¹szczerzy (tu forma lm: szczerze) — prawdziwy. [przypis redakcyjny]

²²²zabawka* (daw.) — miłe zajęcie, zajęcie przynoszące radość (por. „zabawić się”). [przypis redakcyjny]

²²³z każdego kąta — zewsząd. [przypis redakcyjny]

²²⁴ujmować — chwycić. [przypis redakcyjny]

²²⁵swej pociechy — należnej mu pociechy (pociecha to również określenie dziecka. [przypis redakcyjny]

²²⁶darmo — na darmo, daremnie, na próżno. [przypis redakcyjny]

²²⁷upatrywać (tu forma 3 os. lp: upatruje) — wyglądać, oczekiwać zobaczenia, wypatrywać. [przypis redakcyjny]

²²⁸W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Trenach* jest odmienne od znaczenia obecnego. [przypis edytorski]

²²⁹kupić by cię — warto by cię kupić. [przypis redakcyjny]

²³⁰mienić (starop.; tu forma 3 os. lm: mienia) — mówić, nazywać. [przypis redakcyjny]

²³¹frasunk a. *frasunek* (starop.; tu lm: frasunki) — zgrzyzota, smutek, strapienie. [przypis redakcyjny]

²³²wykorzenić — wyrwać z korzeniem. [przypis redakcyjny]

²³³tylko nie (starop.) — omal, o mało co. [przypis redakcyjny]

²³⁴odmienić — tu: przemienić. [przypis redakcyjny]

²³⁵przygodam (starop. forma C. lm rodz. ż.) — przygodom. [przypis redakcyjny]

²³⁶nie hołdować — nie ulegać, nie poddawać się. [przypis redakcyjny]

²³⁷mieć za (daw.) — uważać za. [przypis redakcyjny]

²³⁸jednaka myśl — niezmienna postawa, nastrój. [przypis redakcyjny]

²³⁹w żalobie — w smutku, w płaczu. [przypis redakcyjny]

²⁴⁰zawždy (starop.) — zawsze. [przypis redakcyjny]

²⁴¹namniej (starop.) — wcale; wcale nie. [przypis redakcyjny]

²⁴²bezpieczny — tu: wolny od obaw, nie podlegający strachowi. [przypis redakcyjny]

²⁴³niepożyty (starop.) — niezwyciążony, niezwruszony. [przypis redakcyjny]

²⁴⁴dosyt (starop.; tu forma N. lp: dosytem) — zaspokojenie potrzeb, nasycenie; por. współczesne wyrażenie: nająć się do syta. [przypis redakcyjny]

²⁴⁵mierzyć czym — oceniać ze względu na co. [przypis redakcyjny]

²⁴⁶przyrodzony (daw.) — naturalny. [przypis redakcyjny]

²⁴⁷nieuchroniony (starop.) — taki, przed którym nie można się uchronić, ukryć. [przypis redakcyjny]

Nędznika²⁴⁸ upatrujesz²⁴⁹ pod dachem złoconym,
 A uboższym nie zajrzysz²⁵⁰ szczęśliwego mienia²⁵¹,
 Kto by jedno²⁵² chciał słuchać twego upomnienia.
 Nieszczęśliwy ja człowiek, którym lata swoje
 Na tym strawił, żebych był ujrział progi²⁵³ twoje.
 Terazem nagle z stopniów ostatnich²⁵⁴ zrzucony
 I między insze²⁵⁵, jeden z wielu²⁵⁶, policzony.

Tren X. (Orszulo moja wdzięczna, gdzieś mi się podziąta?...)²⁵⁷

Orszulo moja wdzięczna²⁵⁸, gdzieś mi się podziąta?
 W którą stronę, w którąś się krainę udała?
 Czyś ty nad wszystkie nieba²⁵⁹ wysoko wniesiona
 I tam w liczbę aniołków małych policzona?
 Czyliś do rajy wzięta? Czyliś na szczęśliwe
 Wyspy²⁶⁰ zaprowadzona? Czy cię przez teskliwe
 Charon²⁶¹ jeziora wiezie i napawa zdrojem
 Niepomnym²⁶², że ty nie wiesz nic o płaczu moim?
 Czy człowieka zrzuciwszy²⁶³ i myśli dziewicze,
 Wzięłaś na się postawę i piórka słowicze²⁶⁴?
 Czyli sie w czyściu czyścisz²⁶⁵, jeśli z strony ciała
 Jakakolwiek zmazeczka na tobie została?
 Czyś po śmierci tam poszła, kędyś pierwaj była²⁶⁶,
 Niżej sie na mą ciężką żalność²⁶⁷ urodziła?
 Gdziekolwiek jest, jeśliś jest, lituj mej żalności,

²⁴⁸nędznik (daw.) — biedak, człowiek nieszczęśliwy, nieszczęśnik (odcień znaczeniowy często pogardliwy). [przypis redakcyjny]

²⁴⁹upatrywać (daw.) — szukać i umieć dojrzeć, oceniać. [przypis redakcyjny]

²⁵⁰zajrzeć (starop.; tu 2 os. lp: zajrzesz) — zazdrościć. [przypis redakcyjny]

²⁵¹szczęśliwe mienie — mienie dostateczne, wystarczające i uczciwie nabyte. [przypis redakcyjny]

²⁵²by jedno (starop.) — byleby, byleby tylko. [przypis redakcyjny]

²⁵³progi (przen.) — siedziba. [przypis redakcyjny]

²⁵⁴z stopniów ostatnich — z najwyższych stopni, wiodących do siedziby mądrości. [przypis redakcyjny]

²⁵⁵między insze (starop.) — między innych, pośród innych. [przypis redakcyjny]

²⁵⁶jeden z wielu (starop.) — jeden z wielu. [przypis redakcyjny]

²⁵⁷W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Trenach* jest odmienne od znaczenia obecnego. [przypis edytorski]

²⁵⁸wdzięczny* (starop.) — miły, przyjemny. [przypis redakcyjny]

²⁵⁹nad wszystkie nieba — czyli do najwyższego nieba: Kochanowski odwołuje się tu do ówczesnych wyobrażeń, zgodnie z którymi kosmos składa się z dziesięciu nieb (sfer niebieskich), nad którymi znajduje się mieszkanie Boga, aniołów i wybranych. [przypis redakcyjny]

²⁶⁰szczęśliwe wyspy — wyspy, na których według mit. gr. przebywali po śmierci (lub nawet jeszcze za życia) sławni bohaterowie. W XVI w. często utożsamiano je z Wyspami Kanaryjskimi. [przypis redakcyjny]

²⁶¹Charon — według mit. gr. bóg podziemi, przewoził dusze zmarłych w łodzi przez rzekę Styks i wody Acherontu do krain piekielnych. [przypis redakcyjny]

²⁶²zdrojem niepomy — powodującym zapomnienie; dusze przewożone przez Charona po wypiciu wody z rzeki Lete zapomniały o tym, co zrobiły, widziały i słyszały przedtem. [przypis redakcyjny]

²⁶³człowieka zrzuciwszy* — pozbywszy się ludzkiej postaci, zrzuciwszy skażoną ludzką naturę. [przypis redakcyjny]

²⁶⁴wzięłaś na się postawę i piórka słowicze — takie przemiany są często opisywane w antycznej poezji i mit.; zdarzyło się to Filomeli, żonie Tereusa, króla Tracji. [przypis redakcyjny]

²⁶⁵w czyściu — słowa te odnoszą się prawdopodobnie do czyścica z religii chrześc., jednak niektórzy uczeni widzą tu aluzję do pogańskiego „czyścica” opisanego w *Eneidzie* Wergiliusza. [przypis redakcyjny]

²⁶⁶Czyś po śmierci tam poszła, kędyś pierwaj była — prawdopodobnie słowa zgodne z obiegowym przekonaniem, że dusze wracają po śmierci tam, skąd przyszły, czyli do Boga. [przypis redakcyjny]

²⁶⁷na mą ciężką żalność (starop.) — abym ciężko żalował. [przypis redakcyjny]

A nie możesz li w onej dawnej swej całości²⁶⁸,
Pociesz mię, jako możesz, a staw sie przede mną
Lubo snem, lubo cieniem, lub marą nikczemną²⁶⁹.

Tren XI²⁷⁰

«Fraszka cnota»²⁷¹, powiedział Brutus porażony²⁷².

Fraszka, kto sie przypatrzy, fraszka z każdej strony.
Kogo kiedy pobożność jego ratowała?

Kogo dobroć przypadku złego²⁷³ uchowała?
Nieznajomy²⁷⁴ wróg²⁷⁵ jakiś miesza ludzkie rzeczy²⁷⁶,

Nie mając ani dobrych, ani złych na pieczy²⁷⁷.

Kędy jego duch więnie²⁷⁸, żaden nie ulęże²⁷⁹:

Praw li, krzyw li²⁸⁰, bez braku²⁸¹ każdego dosięże²⁸².

A my rozumy swoje przedsię²⁸³ udać chcemy²⁸⁴,

Hardzi między prostaki²⁸⁵, że nic nie umiemy²⁸⁶.

Wspinamy sie do nieba, Boże tajemnice

Upatrując²⁸⁷, ale wzrok śmiertelnej żrzenice²⁸⁸

Tępy na to; sny lekkie²⁸⁹, sny płochę²⁹⁰ nas bawią²⁹¹,

Które sie nam podobno²⁹² nigdy nie wyjawią.

Żałości, co mi czynisz? Owa²⁹³ już oboje

Mam stracić — i pociechę, i baczenie²⁹⁴ swoje?

²⁶⁸w onej dawnej swej całości (starop.) — z duszą i ciałem. [przypis redakcyjny]

²⁶⁹marą nikczemną* (starop.) — złudne widziadło, zjawia. [przypis redakcyjny]

²⁷⁰W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Trenach* jest odmienne od znaczenia obecnego. [przypis edytorski]

²⁷¹fraszka cnota — cnota jest fraszką, cnota nic nie znaczy. [przypis redakcyjny]

²⁷²Brutus porażony — pokonany; Brutus, reprezentant cnót rzymskich, zabójca Juliusza Cezara (44 r. p.n.e.), został pokonany przez Oktawiana Augusta pod Filipi (42 r. p.n.e.). Po klęsce popełnił samobójstwo i miał wtedy powiedzieć: „O nędzna cnoto, byłaś tedy tylko słowem, a ja cię czciłem jako coś rzeczywistego, ty zaś byłaś niewolnicą Losu”. [przypis redakcyjny]

²⁷³przypadku złego — od złego przypadku. [przypis redakcyjny]

²⁷⁴nieznajomy* (starop.) — nieznan. [przypis redakcyjny]

²⁷⁵wróg* — tu: zła siła, diabelska siła, los, fatum, być może chodzi nawet o szatana. [przypis redakcyjny]

²⁷⁶ludzkie rzeczy (daw.) — sprawy ludzkie. [przypis redakcyjny]

²⁷⁷na pieczy (starop.) — w opiece (por. współczesne: mieć pieczę nad czymś). [przypis redakcyjny]

²⁷⁸więnie (forma starop.) — powieje, zawieje. [przypis redakcyjny]

²⁷⁹nie ulęże (forma starop.) — nie ulegnie w znaczeniu: nie schowa się, nie uchroni się. [przypis redakcyjny]

²⁸⁰praw li, krzyw li (starop.) — czy to sprawiedliwy, czy to niesprawiedliwy. [przypis redakcyjny]

²⁸¹bez braku* (starop.) — bez wyboru, bez wyjątku. [przypis redakcyjny]

²⁸²dosięże (forma starop.) — dosięgnie. [przypis redakcyjny]

²⁸³przedsię (starop.) — mimo to, jednak. [przypis redakcyjny]

²⁸⁴udać* — zalecić, przemycić coś, co nie ma prawdziwej wartości; *rozumy swoje przedsię udać chcemy*: przecież chcemy udawać rozumnych, rozsądnych. [przypis redakcyjny]

²⁸⁵hardzi między prostaki — dumni między prostakami. [przypis redakcyjny]

²⁸⁶że* — tu: choć. [przypis redakcyjny]

²⁸⁷upatrując — podpatrując. [przypis redakcyjny]

²⁸⁸żrzenice (starop. forma D. lp rodz. ż.) — żrenicy. [przypis redakcyjny]

²⁸⁹lekki* (starop.) — posiadający małą wartość. [przypis redakcyjny]

²⁹⁰płochy (starop.) — niestały, posiadający małą wartość. [przypis redakcyjny]

²⁹¹bawić* (daw.) — zaprzętać uwagę, tu: zwodzić. [przypis redakcyjny]

²⁹²podobno (starop.) — może, prawdopodobnie. [przypis redakcyjny]

²⁹³owa (starop.) — słowo wyrażające możliwość, że coś się stanie. [przypis redakcyjny]

²⁹⁴baczenie (starop.) — rozum, rozsądek. [przypis redakcyjny]

Tren XII. (Żaden ojciec podobno barziej nie miłował...)²⁹⁵

Żaden ociec²⁹⁶ podobno barziej²⁹⁷ nie miłował
Dziecięcia, żaden barziej nad mię nie żałował²⁹⁸.
A też ledwie sie kiedy²⁹⁹ dziecię urodziło,
Co by łaski rodziców swych tak godne było³⁰⁰:
Ochędożne³⁰¹, posłuszne, karne, niepieszczone³⁰²,
Śpiewać, mówić, rymować, jako co uczone³⁰³;
Każdego ukłon trafić³⁰⁴, wyrazić postawę³⁰⁵,
Obyczaje panieńskie umieć i zabawę³⁰⁶.
Roztropne, obyczajne³⁰⁷, ludzkie, nierzewniwe³⁰⁸,
Dobrowolne³⁰⁹, układny³¹⁰, skromne³¹¹ i wstydlive.
Nigdy ona po ranu karmie nie wspomniła³¹²,
Aż pierwej Bogu swoje modlitwy oddała.
Nie poszła spać, aż pierwej matkę pozdrowiła
I zdrowie rodziców swych Bogu poruczyła³¹³.
Zawždy przeciwko ojcu³¹⁴ wszystkie przebyć progi,
Zawždy sie uradować i przywitać z drogi.
Każdej roboty pomóc³¹⁵, do każdej posługi
Upредить było wszystkie rodziców swych sługi³¹⁶.
A to w tak małym wieku³¹⁷ sobie poczyniła,
Że więcej nad trzydzieści miesięcy nie miała.
Tak wiele cnót jej młodość i takich dzielności
Nie mogła znieść: upadła od swej[że] bujności³¹⁸,
Żniwa nie doczekawszy. Kłósie mój jedyny
Jeszcze mi sie był nie zastał³¹⁹, a ja twej godziny
Nie czekając³²⁰, znowu cię w smutną ziemię sięję,

²⁹⁵W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Trenach* jest odmienne od znaczenia obecnego. [przypis edytorski]

²⁹⁶ociec (starop.) — ojciec. [przypis redakcyjny]

²⁹⁷barziej (starop.) — bardziej. [przypis redakcyjny]

²⁹⁸żałować — tu: oplakiwać. [przypis redakcyjny]

²⁹⁹ledwie sie kiedy (starop.) — rzadko się kiedy. [przypis redakcyjny]

³⁰⁰łaski godne — godne serdeczności, życzliwości, miłości. [przypis redakcyjny]

³⁰¹ochędożny (starop.) — schludny, czysty. [przypis redakcyjny]

³⁰²niepieszczony — nie rozpieszczony. [przypis redakcyjny]

³⁰³jako co uczone (starop.) — jakby specjalnie uczone lub: jak ktoś, kogo uczono. [przypis redakcyjny]

³⁰⁴ukłon trafić — naśladować ukłony. [przypis redakcyjny]

³⁰⁵wyrazić postawę — przedstawić czyjeś zachowanie się, naśladować je. [przypis redakcyjny]

³⁰⁶zabawa* (daw.) — zajęcie. [przypis redakcyjny]

³⁰⁷obyczajny (daw.) — grzeczny; znający obyczaje. [przypis redakcyjny]

³⁰⁸nierzewniwy (starop.) — nieplacliwy. [przypis redakcyjny]

³⁰⁹dobrowolny* (starop.) — chętny, posłuszny, pełny dobrej woli. [przypis redakcyjny]

³¹⁰układny (daw.) — zgodliwy, grzeczny. [przypis redakcyjny]

³¹¹skromny — w znaczeniu współczesnym lub: spokojny, pokorny. [przypis redakcyjny]

³¹²po ranu karmie nie wspomniła — z rana nie dopominała się o jedzenie; *karmia* (starop.): pokarm, dziś tylko o pokarmie dla zwierząt mówi się karma. [przypis redakcyjny]

³¹³poruczyć (daw.) — powierzyć. [przypis redakcyjny]

³¹⁴przeciwko ojcu* — tu: naprzeciw ojcu, w kierunku ojca, na spotkanie ojca. [przypis redakcyjny]

³¹⁵Każdej roboty pomóc (starop.) — pomóc w każdej robocie, przy każdej robocie. [przypis redakcyjny]

³¹⁶Upредить (...) wszystkie rodziców swych sługi (starop.) — upредить w wykonywaniu posług służbę swych rodziców. [przypis redakcyjny]

³¹⁷w tak małym wieku — w tak młodym, delikatnym wieku. [przypis redakcyjny]

³¹⁸bujność — obfitość plonu, wybujałość. [przypis redakcyjny]

³¹⁹nie zastał się (starop.) — nie dojrzał. [przypis redakcyjny]

³²⁰twej godziny nie czekając — nie czekając na właściwą dla ciebie chwilę (aż staniesz się dorosła). [przypis redakcyjny]

Ale pospołu z tobą grzebę³²¹ i nadzieję,
Bo już nigdy nie wznidziesz³²² ani przed mojema
Wiekom wiecznie³²³ zakwitniesz smutnemi oczema³²⁴.

Tren XIII. (Moja wdzięczna Orszulo, bodaj ty mnie była...)³²⁵

Moja wdzięczna³²⁶ Orszulo, bodaj ty mnie była
Albo nie umierała lub się nie rodziła.
Małe pociechy płacę wielkim żalem swoim
Za tym nieodpowiednim pożegnaniem³²⁷ twoim.
Omyliłaś mię³²⁸ jako nocny sen znikomy³²⁹,
Który wielkością³³⁰ złota cieszy zmysł³³¹ łakomy³³²,
Potym nagle uciecze³³³, a temu na jawi³³⁴
Z onych skarbów jeno chęć a żądzą³³⁵ zostawi.
Takeś ty mnie, Orszulo droga, uczyniła:
Wielkieś nadzieje w moim sercu roznieciła,
Potymeś mię smutnego nagle odbieżyła³³⁶
I wszystkie moje z sobą pociechy zabrała.
Wzięłaś mi, zgoła mówiąc³³⁷, dusze połowicę³³⁸,
Ostatek przy mnie został na wieczną tesknicę³³⁹.
Tu mi kamień, murarze, ciosany połóżcie,
A na nim tę nieszczęsną pamiątkę³⁴⁰ wydróżcie³⁴¹:
ORSZULA KOCHANOWSKA TU LEŻY, KOCHANIE³⁴²
OJCOWE ALBO RACZEJ PŁACZ I NARZEKANIE.
OPAKEŚ TO, NIEBACZNA³⁴³ ŚMIERCI, UDZIAŁAŁA³⁴⁴:
NIE JAĆ ONEJ, ALE MNIE ONA PŁAKAĆ MIAŁA.

³²¹grzebę (forma starop.) — grzebię. [przypis redakcyjny]

³²²nie wznidziesz (forma starop.) — nie wszędziesz. [przypis redakcyjny]

³²³wiekom wiecznie (starop.) — po wiek wieków, na wiek wieków. [przypis redakcyjny]

³²⁴przed mojema (...) oczema (starop.) — przed moimi oczami. [przypis redakcyjny]

³²⁵W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Trenach* jest odmienne od znaczenia obecnego. [przypis edytorski]

³²⁶wdzięczny* (starop.) — miły, przyjemny. [przypis redakcyjny]

³²⁷pożegnaniem (starop. forma N.) — pożegnaniem; za tym nieodpowiednim pożegnaniem: z powodu tego nie zapowiedzianego, niewłaściwego pożegnania. [przypis redakcyjny]

³²⁸omyliłaś mię (starop.) — zwiodłaś mnie, zmyliłaś mnie. [przypis redakcyjny]

³²⁹sen znikomy — znikający, nieuchwytny. [przypis redakcyjny]

³³⁰wielkość* — wielka ilość. [przypis redakcyjny]

³³¹zmysł — tu w znaczeniu ogólnym: zmysły. [przypis redakcyjny]

³³²łakomy (daw.) — pożądlivy, chciwy. [przypis redakcyjny]

³³³ucieczce (forma starop.) — ucieknie. [przypis redakcyjny]

³³⁴na jawi (forma starop.) — na jawie. [przypis redakcyjny]

³³⁵żądza (starop.; tu forma B. lp: żądzą) — namiętne pragnienie. [przypis redakcyjny]

³³⁶odbieżyła (forma starop.) — odbiegła; por. „bieżeć” [np. Tren XVI: „śmierć (...) k nam bieży”]. [przypis redakcyjny]

³³⁷zgoła mówiąc — mówiąc bez ogródek, mówiąc wprost. [przypis redakcyjny]

³³⁸dusze połowicę (starop.) — połowę duszy. [przypis redakcyjny]

³³⁹tesknica (starop.) — tęsknota, żal. [przypis redakcyjny]

³⁴⁰pamiątka* (daw.) — upamiętniający znak (dziś znaczenie węższe); nieszczęsna pamiątka: znak świadczący o nieszczęściu i upamiętniający je. [przypis redakcyjny]

³⁴¹wydróżcie (forma starop.) — wyzlóbcie, wyrzycie, wydróżcie. [przypis redakcyjny]

³⁴²kochanie — przedmiot miłości, a zarazem miłość. [przypis redakcyjny]

³⁴³niebaczny (starop.) — nie mający baczenia na coś, czyli nie zwracający na coś uwagi, nieuważny, tu: nie przestrzegający ustalonego porządku rzeczy. [przypis redakcyjny]

³⁴⁴opakeś to (...) udziałala (starop.) — postąpiła na opak, przewrotnie, wbrew naturalnemu porządkowi rzeczy. [przypis redakcyjny]

Tren XIV. (Gdzie te wrota nieszczęsne, któremi przed laty...)³⁴⁵

Gdzie te wrota nieszczęsne³⁴⁶, któremi przed laty
Puszczal się w ziemię³⁴⁷ Orfeus³⁴⁸, szukając swej straty,
Żebych³⁴⁹ ja też tąż ścieżką swej namilszej córy
Poszedł szukać i on³⁵⁰ bród mógł przebyć, przez który
Srogi jakiś przewoźnik wozi blade cienie³⁵¹
I w lasy niewesołe cyprysowe³⁵² żenie³⁵³.
A ty mię nie zostawaj³⁵⁴, wdzięczna³⁵⁵ lutni³⁵⁶ moja,
Ale ze mną pospołu³⁵⁷ pódź³⁵⁸ aż do pokoja³⁵⁹
Surowego Plutona³⁶⁰: owa³⁶¹ go [to] łzami,
To temi żalosiemi zmiękczywa³⁶² pieśniami,
Że mi moję namilszą dziewczkę jeszcze wróci,
A ten nieuśmierzony³⁶³ we mnie żal ukróci³⁶⁴.
Zginać ci mu nie może; tuć się wszystkim zostać,
Niech się tylko niedoszłej³⁶⁵ jagodzie da dostać³⁶⁶.
Gdzie by³⁶⁷ też tak kamienne ten Bóg serce nosił,
Żeby tam smutny człowiek już nic nie uprosił.
Cóż temu rzec?³⁶⁸ Więc tamże już za jedną drogą³⁶⁹
Zostać, a z duszą zaraz³⁷⁰ zewlec³⁷¹ troskę srogą.

³⁴⁵W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Trenach* jest odmienne od znaczenia obecnego. [przypis edytorski]

³⁴⁶wrota nieszczęsne — były one nieszczęsne, gdyż ci którzy przez nie przechodzili byli nieszczęśliwi, gdyż pozbawieni największego dobra: życia. [przypis redakcyjny]

³⁴⁷Puszczal się w ziemię — wyprawił się w głąb ziemi, w drogę pod ziemię. [przypis redakcyjny]

³⁴⁸Orfeusz — w mit. gr. poeta tracki, który potrafił poruszyć za pomocą swej muzyki nawet rzeczy nieożywione. Kiedy zmarła jego żona Eurydyka udał się do podziemi i tak oczarował Plutona, że uwolnił on Eurydykę pod warunkiem, że Orfeusz nie odwróci się, dopóki nie wyjdą na ziemię. Kiedy już mieli postawić swe stopy na warum, Orfeusz odwrócił się i Eurydyka natychmiast zniknęła. Ogromny żal Orfeusza po powtórnej stracie żony tak rozwścieczył trackie kobiety, że w czasie jednej z orgii z okazji bachanaliów rozerwały go na strzępy. [przypis redakcyjny]

³⁴⁹żebych (starop.) — żebym. [przypis redakcyjny]

³⁵⁰on* — tu: ten. [przypis redakcyjny]

³⁵¹bród (...) przez który/ Srogi jakiś przewoźnik wozi blade cienie — srogi przewoźnik: Charon. [przypis redakcyjny]

³⁵²cyprys — drzewo żalobne, poświęcone przez Rzymian Plutonowi, ponieważ raz ścięte nie odrasta; uważa się, że było kiedyś używane do wyrobu trumien; Grecy i Rzymianie kładli do trumien gałązki cyprysu; jest to drzewo cmentarne. [przypis redakcyjny]

³⁵³żenie (forma starop.) — gna, pędzi. [przypis redakcyjny]

³⁵⁴nie zostawaj — nie zostawiaj, nie opuszczaj. [przypis redakcyjny]

³⁵⁵wdzięczny* (starop.) — miły, przyjemny. [przypis redakcyjny]

³⁵⁶lutni (starop.; W. lp) — lutnio. [przypis redakcyjny]

³⁵⁷pospołu (daw.) — razem, wspólnie (por. rzadko już używany wyraz spółem: razem). [przypis redakcyjny]

³⁵⁸pódź (forma starop.) — pójdz, chodź. [przypis redakcyjny]

³⁵⁹do pokoja (forma starop.) — do pokoju. [przypis redakcyjny]

³⁶⁰Pluton — w mit. rz. władca świata podziemnego, syn Saturna, brat Jupitera i mąż Prozerpiny (gr. Persefony). [przypis redakcyjny]

³⁶¹owa (starop.) — słowo wyrażające możliwość, że coś się stanie. [przypis redakcyjny]

³⁶²zmiękczywa (forma starop., tzw. liczba podwójna) — zmiękczymy (ja i moja lutnia). [przypis redakcyjny]

³⁶³nieuśmierzony (starop.) — taki, który nie da się uśmierzyć, opanować. [przypis redakcyjny]

³⁶⁴ukróci — zmniejszyć, powstrzymać. [przypis redakcyjny]

³⁶⁵niedoszły (starop.) — niedojrzały. [przypis redakcyjny]

³⁶⁶dostać* (starop.) — dojrzeć. [przypis redakcyjny]

³⁶⁷gdzieby (starop.) — jakżeby, niepodobna by. [przypis redakcyjny]

³⁶⁸Cóż temu rzec? (starop.) — co na to powiedzieć; pytanie retoryczne, sugerujące bezradność. [przypis redakcyjny]

³⁶⁹za jedną drogą — jednocześnie. [przypis redakcyjny]

³⁷⁰zaraz* — jednocześnie, za jednym razem. [przypis redakcyjny]

³⁷¹zewlec (starop.) — zrzucić, zdjąć. [przypis redakcyjny]

Tren XV. (Erato złotowłosa i ty, wdzięczna lutni...)³⁷²

Erato³⁷³ złotowłosa i ty, wdzięczna³⁷⁴ lutni³⁷⁵,

Skąd pociechę w swych troskach biorą ludzie smutni,

Uspokójcie na chwilę strapioną myśl³⁷⁶ moję,

Póki jeszcze kamienny w polu słup nie stoję³⁷⁷,

Lejąc ledwe³⁷⁸ nie krwawy płacz przez marmór³⁷⁹ żywy³⁸⁰,

Żalu ciężkiego pamięć³⁸¹ i znak nieszczęśliwy.

Mylę sie, czyli³⁸² patrząc na ludzkie przygody

Skromniej człowiek uważa³⁸³ i swe własne szkody?

Nieszczęsna matko³⁸⁴ (jesli przyczytać³⁸⁵ możemy

Nieszczęściu, co prze³⁸⁶ głupi rozum swój cierpiemy),

Gdzie teraz twych siedm³⁸⁷ synów i dziewczek tak wiele³⁸⁸?

Gdzie pociecha? Gdzie radość i twoje wesele?

Widzę czternaście mogił; a ty nieszczęśliwa

I podobno tak długo nad wolą³⁸⁹ swą żywa Obląpiasz zimne groby, w których (ach niebogo!) Składłaś³⁹⁰ dziecięcki swoje zagubione³⁹¹ srogo.

Takie więc kwiaty leżą kosą podsieczone

Albo deszczem gwałtownym na ziemię złożone.

W którą nadzieję żywiesz?³⁹² Czego czekasz więcej?

Czemu śmiercią żalości nie zbywasz³⁹³ co pręcęj³⁹⁴?

A wasze prętki³⁹⁵ strzały albo luk co czyni

Niepochybny³⁹⁶, o Febe³⁹⁷ i mściwa bogini³⁹⁸?

Albo z gniewu (bo winna), albo więc z lutości³⁹⁹

³⁷²W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Trenach* jest odmienne od znaczenia obecnego. [przypis edytorski]

³⁷³Erato — jedna z dziewięciu Muz, Muza poezji miłosnej zazwyczaj przedstawiana z lirą. [przypis redakcyjny]

³⁷⁴wdzięczny* (starop.) — miły, przyjemny. [przypis redakcyjny]

³⁷⁵lutni (tu daw. forma W. lp) — dziś: lutnio. [przypis redakcyjny]

³⁷⁶strapiona myśl — strapiony umysł, duszę. [przypis redakcyjny]

³⁷⁷póki jeszcze kamienny w polu słup nie stoję — dopóki jeszcze nie zamieniłem się w kamień; zob. też w. 25 o skamieniałej Niobe. [przypis redakcyjny]

³⁷⁸ledwe (starop.) — ledwie, zaledwie. [przypis redakcyjny]

³⁷⁹marmór — daw. pisownia wyrazu marmur. [przypis redakcyjny]

³⁸⁰marmór żywy — żyjący marmur. [przypis redakcyjny]

³⁸¹pamięć* — tu: znak upamiętniający lub pamiętanie. [przypis redakcyjny]

³⁸²czyli* (starop.) — czy też. [przypis redakcyjny]

³⁸³uważać* (starop.) — dostrzegać i oceniać. [przypis redakcyjny]

³⁸⁴Nieszczęsna matko — apostrofa do Niobe. [przypis redakcyjny]

³⁸⁵przyczytać (starop.) — przypisać. [przypis redakcyjny]

³⁸⁶prze — przez. [przypis redakcyjny]

³⁸⁷siedm — daw. forma wyrazu siedem. [przypis redakcyjny]

³⁸⁸tak wiele* (daw.) — tyle samo, drugie tyle. [przypis redakcyjny]

³⁸⁹nad wolą* (starop.) — wbrew woli. [przypis redakcyjny]

³⁹⁰skłaść (forma starop.) — złożyć. [przypis redakcyjny]

³⁹¹zagubiony — tu: pomordowany, unicestwiony. [przypis redakcyjny]

³⁹²w którą nadzieję żywiesz? (starop.) — jaką nadzieją żyjesz? [przypis redakcyjny]

³⁹³nie zbywasz (starop.) — nie pozbywasz (się). [przypis redakcyjny]

³⁹⁴pręcęj (starop.) — daw. pisownia wyrazu prędeż. [przypis redakcyjny]

³⁹⁵prętki (starop.) — daw. pisownia wyrazu prędk. [przypis redakcyjny]

³⁹⁶niepochybny (starop.) — nie chybający, ten który nie chybia (celu). [przypis redakcyjny]

³⁹⁷Febe — Febusie; Febus (Apollo) w mit. gr. syn Zeusa i Latony, czasami utożsamiany z bogiem słońca Heliosem; był bogiem muzyki, poezji, lucznictwa, prorocत्व i sztuki lekarskiej. [przypis redakcyjny]

³⁹⁸mściwa bogini — Diana, staroż. bogini rz. utożsamiana z gr. Artemidą; uważana za boginię księżycy, polowania i lasów. [przypis redakcyjny]

³⁹⁹lutość* (starop.) — litość (obecnie rzadko używa się wyrazu luty w znaczeniu srogi; por. nazwę drugiego miesiąca w roku). [przypis redakcyjny]

Dokonajcie⁴⁰⁰, prze Boga⁴⁰¹, jej biednej starości.
 Nowa pomsta⁴⁰², nowa kaźń⁴⁰³ hardą⁴⁰⁴ myśl potkała⁴⁰⁵.
 Dzieatek płacząc, Nijobe⁴⁰⁶ sama skamieniała
 I stoi na Sypilu⁴⁰⁷ marmór nieprzetrwany⁴⁰⁸,
 Jednak i pod kamieniem żywią⁴⁰⁹ skryte rany.
 Jej bowiem lzy serdeczne skałę przenikają
 I przeźroczystym z góry strumieniem spadają,
 Skąd zwierz⁴¹⁰ i ptastwo⁴¹¹ pije; a ta w wiecznym pęcie⁴¹²
 Tkwi⁴¹³ w rogu skały wiatrom szalonym⁴¹⁴ na wstręcie⁴¹⁵.
 Ten grób nie jest na martwym, ten martwy nie w grobie,
 Ale samże jest martwym, samże grobem sobie.

Tren XVI. (Nieszczęściu kwoli a swojej żalości. . .)⁴¹⁶

Nieszczęściu kwoli⁴¹⁷ a swojej żalości,
 Która mię prawie przejmuję do kości,
 Lutnią⁴¹⁸ i wdzięczny rym porzucić muszę,
 Ledwe⁴¹⁹ nie duszę⁴²⁰.

Żywem⁴²¹, czy mię sen obłudny⁴²² frasuje?
 Który kościanym oknem⁴²³ wylatuje,
 A ludzkie myśli tym i owym bawi,
 Co błąd na jawi⁴²⁴.

⁴⁰⁰dokonać* (daw.) — położyć kres. [przypis redakcyjny]

⁴⁰¹prze Boga — przez Boga, na Boga. [przypis redakcyjny]

⁴⁰²pomsta — zemsta (zob. współczesne wyrażenie pomścić kogoś). [przypis redakcyjny]

⁴⁰³kaźń (daw.) — męka, kara. [przypis redakcyjny]

⁴⁰⁴hardy — dumny. [przypis redakcyjny]

⁴⁰⁵potkała (forma starop.) — spotkała. [przypis redakcyjny]

⁴⁰⁶Nijobe — forma wyrazu Niobe utworzona dla rytmu. [przypis redakcyjny]

⁴⁰⁷na Sypilu — Sipylos (łac.), Sypilos (gr.): góra w Azji Mniejszej, na którą została przeniesiona przez trąbę powietrzną skamieniała Niobe. [przypis redakcyjny]

⁴⁰⁸nieprzetrwany (starop.) — taki, którego nie można przetrwać, trwający wiecznie. [przypis redakcyjny]

⁴⁰⁹żywią (forma starop.) — żyją. [przypis redakcyjny]

⁴¹⁰zwierz (starop.) — zwierzę. [przypis redakcyjny]

⁴¹¹ptastwo (starop.) — ptactwo, ptaki. [przypis redakcyjny]

⁴¹²w wiecznym pęcie (forma starop.) — w wiecznych pętach, więzach; pęto: więzy. [przypis redakcyjny]

⁴¹³tkwić — tu: sterczeć, być na widoku. [przypis redakcyjny]

⁴¹⁴szalony — tu: bardzo wielki, przekraczający normę. [przypis redakcyjny]

⁴¹⁵tkwi na wstręcie (starop.) — stanowi przeszkodę, zawadę. [przypis redakcyjny]

⁴¹⁶W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Trenach* jest odmienne od znaczenia obecnego. [przypis edytorski]

⁴¹⁷kwoli (starop.) — ze względu na, z powodu. [przypis redakcyjny]

⁴¹⁸lutnią — lutnię. [przypis redakcyjny]

⁴¹⁹ledwe — ledwie, niemal. [przypis redakcyjny]

⁴²⁰porzucić (...) duszę — umrzeć. [przypis redakcyjny]

⁴²¹żywym — czy jestem przytomny? [przypis redakcyjny]

⁴²²sen obłudny — sen zwodniczy, fałszywy. [przypis redakcyjny]

⁴²³kościanym oknem — w mit. gr. i rz. istnieją dwie bramy poprzez które sny wychodzą z podziemia; złudne sny przechodzą przez bramę z kości słoniowej, a sny prawdziwe przez bramę z rogu. [przypis redakcyjny]

⁴²⁴A ludzkie myśli (...) na jawi — zajmuje myśli ludzkie tym, co na jawie, czyli w rzeczywistości okazuje się nieprawdziwe, złudne. [przypis redakcyjny]

O błędzie ludzki⁴²⁵, o szalone dumy⁴²⁶,
Jako to łącno⁴²⁷ pisać się z rozumy⁴²⁸,
Kiedy po wolej świat mamy⁴²⁹, a głowa
Człowieku zdrowa⁴³⁰.

W dostatku będąc, ubóstwo chwalemy⁴³¹,
W rozkoszy⁴³² żalność lekce szacujemy⁴³³,
A póki wełny skąpej prządce⁴³⁴ zostaje⁴³⁵,
Śmierć nam za jaje⁴³⁶.

Lecz kiedy nędza albo żal przypadnie⁴³⁷,
Ali⁴³⁸ żyć nie tak jako mówić snadnie⁴³⁹,
A śmierć dopiero w ten czas nam należy⁴⁴⁰,
Gdy już k nam bieży⁴⁴¹.

Przec⁴⁴² z płaczem idziesz, Arpinie⁴⁴³ wymowny⁴⁴⁴,
Z milej ojczyzny? Wszak nie Rzym budowny⁴⁴⁵,
Ale świat wszystek Miastem⁴⁴⁶ jest mądrymu
Widzeniu⁴⁴⁷ twemu⁴⁴⁸.

Czemu tak barzo⁴⁴⁹ córki swej żalujesz?
Wszak się ty tylko sromoty⁴⁵⁰ wiarujesz⁴⁵¹;
Insze wszelakie u ciebie przygody
Ledwe nie gody⁴⁵².

⁴²⁵błąd ludzki — fałszywa, nieprawdziwa myśl ludzka, głupota ludzka. [przypis redakcyjny]
⁴²⁶szalone dumy — głupie, szalone myśli. [przypis redakcyjny]
⁴²⁷łącno — łątowo. [przypis redakcyjny]
⁴²⁸pisać się z rozumy — popisywać się rozumem. [przypis redakcyjny]
⁴²⁹Kiedy po wolej świat mamy — kiedy świat jest przychylny naszej woli, naszym życzeniom. [przypis redakcyjny]
⁴³⁰głowa (...) zdrowa* — głowa wolna od kłopotów, zmartwień. [przypis redakcyjny]
⁴³¹chwalemy — chwalimy. [przypis redakcyjny]
⁴³²rozkosz — przyjemność życia. [przypis redakcyjny]
⁴³³lekce szacować — lekceważyć. [przypis redakcyjny]
⁴³⁴skąpa prządka — parka, jedna z trzech mitologicznych bogiń przeznaczenia (Atropos, Kłoto, Lachesis), przędących nić ludzkiego życia i arbitralnie decydujących o ludzkim życiu i śmierci. [przypis redakcyjny]
⁴³⁵zostaje — wystarcza. [przypis redakcyjny]
⁴³⁶za jaje — za nic, czyli za rzecz wartości jaja (w XVI w. jaja były wyjątkowo tanie). [przypis redakcyjny]
⁴³⁷przypadnie — stanie się, zdarzy się. [przypis redakcyjny]
⁴³⁸ali — ale oto, ale tymczasem, ale wtedy. [przypis redakcyjny]
⁴³⁹snadnie (starop.) — łątowo. [przypis redakcyjny]
⁴⁴⁰śmierć nam należy — śmierć nas dotyczy (liczymy się z nią i nie gardzimy nią; por. współczesne wyrażenie: coś się należy komuś). [przypis redakcyjny]
⁴⁴¹bieżeć (tu forma 3 os. lp: bieży) — podążać, iść. [przypis redakcyjny]
⁴⁴²przec (starop.) — dlaczego, czemu. [przypis redakcyjny]
⁴⁴³Arpin — pochodzący z Arpinum w Lacjum rzymski pisarz, mówca i filozof, zwolennik filozofii stoickiej Marcus Tullius Cicero (106–43 r. p.n.e.). [przypis redakcyjny]
⁴⁴⁴wymowny* — od wyrazu: wymowa oznaczającego retorykę, oratorstwo; Cicero znany był jako znakomity mówca. [przypis redakcyjny]
⁴⁴⁵budowny — okazale, pięknie zbudowany. [przypis redakcyjny]
⁴⁴⁶Miasto — chodzi o Rzym (łac. *Urbs*). [przypis redakcyjny]
⁴⁴⁷widzenie — zdanie, sąd, opinia, sposób widzenia różnych spraw. [przypis redakcyjny]
⁴⁴⁸Wszak nie Rzym (...) twemu — Cicero głosił, że dla mędrca cały świat jest domem, więc wygnanie nie jest wielkim nieszczęściem; gdy jego wygnano z Rzymu, bardzo rozpaczał. [przypis redakcyjny]
⁴⁴⁹barzo — bardzo. [przypis redakcyjny]
⁴⁵⁰sromota (starop.) — hańba. [przypis redakcyjny]
⁴⁵¹wiarować się (starop.) — strzec się, unikać. [przypis redakcyjny]
⁴⁵²gody* — radość, wesele; w. 25–28: Cicero głosił, że mędrzec powinien ze spokojem przyjmować wszystkie nieszczęścia, unikając jedynie hańby. Gdy jednak umarła jego córka Tulia, przeżył to głęboko. [przypis redakcyjny]

Śmierć, mówisz, straszna tylko niezbożnemu⁴⁵³;
Przeczeń⁴⁵⁴ sie tobie umrzeć cnotliwemu
Nie chciało, kiedyś prze dotkliwą⁴⁵⁵ mowę
Miał podać głowę⁴⁵⁶?

Wywiódłeś wszystkim, nie wywiódłeś sobie⁴⁵⁷;
Łacniej rzec⁴⁵⁸, widzę, niż czynić i tobie⁴⁵⁹,
Pióro anielskie; duszę toż⁴⁶⁰ w przygodzie,
Co i mnie bodzie⁴⁶¹.

Człowiek nie kamień, a jako sie stawia
Fortuna, takich myśli nas nabawi.
Przeklęte szczęście⁴⁶²! Czy snąć⁴⁶³ gorzej duszy,
Kto rany ruszy?

Czasie, pożądną⁴⁶⁴ ojczyznę niepamięci,
W co ani rozum, ani trafią⁴⁶⁵ święci,
Zgój smutne serce, a ten żal surowy
Wybij mi z głowy.

Tren XVII. (Pańska ręka mię dotknęła. . .)⁴⁶⁶

Pańska ręka mię dotknęła,
Wszystkę mi radość odjęła.
Ledwie w sobie czuję duszę⁴⁶⁷
I tę podobno dać muszę⁴⁶⁸.

Lubo⁴⁶⁹ wstając, gore jasnie⁴⁷⁰,
Lubo padnąc, słońce gaśnie⁴⁷¹,
Mnie jednak serce boli,
A nigdy sie nie utoli⁴⁷².

⁴⁵³niezbożny — niecnotliwy (por. współczesny wyraz bezbożny). [przypis redakcyjny]

⁴⁵⁴przeczeń — czemu więc. [przypis redakcyjny]

⁴⁵⁵dotkliwy — ostry. [przypis redakcyjny]

⁴⁵⁶podać głowę* — dać głowę, stracić życie. [przypis redakcyjny]

⁴⁵⁷wywiódłeś — wywiódłeś, udowodniłeś. [przypis redakcyjny]

⁴⁵⁸łacniej rzec — łatwiej mówić. [przypis redakcyjny]

⁴⁵⁹w. 29-32 — Cicerono wygłosił cykl ostrych przemówień przeciwko wpływowemu politykowi, Markowi Antoniuszowi. Został zamordowany z polecenia Antoniusza, choć za wszelką cenę starał się uniknąć śmierci. [przypis redakcyjny]

⁴⁶⁰toż — to samo. [przypis redakcyjny]

⁴⁶¹bodzie — dręczy. [przypis redakcyjny]

⁴⁶²szczęście* — szczęście, dola, los, fortuna. [przypis redakcyjny]

⁴⁶³snąć (starop.) — przecież, może, podobno. [przypis redakcyjny]

⁴⁶⁴pożądną — pożądaną, upragnioną. [przypis redakcyjny]

⁴⁶⁵W co (...) trafią — trafić w coś*: potrafić coś. [przypis redakcyjny]

⁴⁶⁶W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Trenach* jest odmienne od znaczenia obecnego. [przypis edytorski]

⁴⁶⁷Ledwie (...) czuję duszę — ledwie żyję. [przypis redakcyjny]

⁴⁶⁸i tę [duszę] oddać muszę — muszę oddać życie, umrzeć. [przypis redakcyjny]

⁴⁶⁹Lubo (...) lubo — Czy (...) czy. [przypis redakcyjny]

⁴⁷⁰gore jasnie — jasno goreje, płonie, świeci. [przypis redakcyjny]

⁴⁷¹padnąc (...) gaśnie — gaśnie zapadając (za horyzont), zachodząc. [przypis redakcyjny]

⁴⁷²utolić (tu forma 3 os. lp cz. przysz.: utoli) — utulić, ukoić. [przypis redakcyjny]

Oczu nigdy nie osuszę
I tak wiecznie płakać muszę.
Muszę płakać; o mój Boże,
Kto sie przed Tobą skryć może?

Próżno⁴⁷³ morzem nie pływamy,
Próżno w bitwach nie bywamy:
Ugodzi nieszczęście wszędzie,
Choć podobieństwa⁴⁷⁴ nie będzie.

Wiódłem⁴⁷⁵ swój żywot tak skromnie,
Że ledwie kto wiedział o mnie,
A zazdrość i złe przygody
Nie miały mi w co dać szkody⁴⁷⁶.

Lecz Pan, który gdzie tknąć⁴⁷⁷ widzi,
A z przestrogi⁴⁷⁸ ludzkiej szydzi,
Zadał mi raz⁴⁷⁹ tym znaczniejszy⁴⁸⁰,
Czymem już był bezpieczniejszy⁴⁸¹.

A rozum, który w swobodzie⁴⁸²
Umiał mówić o przygodzie,
Dziś ledwie sam wie o sobie:
Tak mię podparł w mej chorobie.

Czasem by sie chciał poprawić,
A mnie ciężkiej troski zbawić,
Ale gdy siędzie na wadze,
Żalu ruszyć nie ma władze⁴⁸³.

Próżne to ludzkie wywody,
Żeby szkodą nie zwać szkody;
A kto sie w nieszczęściu śmieje,
Ja bych tak rzekł, że szaleje.

Kto zaś na płacz lekkość wkłada⁴⁸⁴,
Słyszę dobrze, co powiada,
Lecz sie tym żal nie hamuje⁴⁸⁵,
Owszem, więtszy przystępuje.

Bo mając zranioną duszę,
Rad i nierad płakać muszę;
Co snać nie cześć, to ku szkodzie
I zelżywość⁴⁸⁶ serce bodzie.

⁴⁷³próżno — na próżno. [przypis redakcyjny]

⁴⁷⁴podobieństwo* — możliwość, prawdopodobieństwo. [przypis redakcyjny]

⁴⁷⁵wiódłem — wiodłem. [przypis redakcyjny]

⁴⁷⁶nie miały mi w co dać szkody — nie miały powodu, by mi uczynić szkodę. [przypis redakcyjny]

⁴⁷⁷tknąć — doświadczyć. [przypis redakcyjny]

⁴⁷⁸przestrogi* — ostrożności. [przypis redakcyjny]

⁴⁷⁹raz — cios (por. razić, otrzymywać razy). [przypis redakcyjny]

⁴⁸⁰znaczniejszy — większy, dotkliwszy. [przypis redakcyjny]

⁴⁸¹Czymem już był bezpieczniejszy — im bardziej czułem się bezpieczny. [przypis redakcyjny]

⁴⁸²w swobodzie — gdy był wolny (swobodny) od trosk i cierpień. [przypis redakcyjny]

⁴⁸³gdy siędzie na wadze (...) ma władze — gdy żal i rozum umieścimy na szalach wagi, rozum nie przeważy. [przypis redakcyjny]

⁴⁸⁴na płacz lekkość wkłada — lekceważy płacz. [przypis redakcyjny]

⁴⁸⁵sie (...) żal nie hamuje — żal nie zmniejsza się. [przypis redakcyjny]

⁴⁸⁶nie cześć, zelżywość — despekt, dyshonor. [przypis redakcyjny]

Lekarstwo to, prze Bóg żywy⁴⁸⁷,
Ciężkie na umysł troskliwy⁴⁸⁸;
Kto przyjaciel zdrowia mego,
Wynajdzi⁴⁸⁹ co wolniejszego⁴⁹⁰.

A ja zatym łzy niech leją,
Bom stracił wszystkłą nadzieję,
By mnie rozum miał ratować,
Bóg sam mocen⁴⁹¹ to hamować.

*Tren XVIII. (My, nieposłuszne, Panie, dzieci Twoje...)*⁴⁹²

My nieposłuszne, Panie, dzieci Twoje
W szczęśliwe czasy⁴⁹³ swoje
Rzadko Cię wspominamy,
Tylko rozkoszy zwykłych⁴⁹⁴ używamy.

Nie baczym⁴⁹⁵, że to z Twej łaski nam płynie,
A tak⁴⁹⁶, że prędko minie,
Kiedy⁴⁹⁷ po nas wdzięczności
Nie uznasz⁴⁹⁸, Panie, za Twe życzliwości⁴⁹⁹.

Miej nas na wodzy⁵⁰⁰, niech nas nie rozpycha⁵⁰¹
Docześna rozkosz licha⁵⁰².
Niechaj na Cię pomniemy⁵⁰³
Przynamniej w kaźni⁵⁰⁴, gdy w łasce nie chcemy.

Ale ojcowskim nas karz obyczajem⁵⁰⁵,
Boć przed Twym gniewem⁵⁰⁶ stajem⁵⁰⁷,
Tak jako śnieg niszczeje,
Kiedy mu słońce niebieskie dogrzeje.

⁴⁸⁷ *prze Bóg żywy* — przez Boga żywego, na Boga żywego. [przypis redakcyjny]

⁴⁸⁸ *troskliwy** — strapiiony, zatroskany, ten, który ma wiele trosk. [przypis redakcyjny]

⁴⁸⁹ *wynajdzi* (starop.; daw. forma W. lp) — wynajdź. [przypis redakcyjny]

⁴⁹⁰ *wolniejszy* — łagodniejszy, lepszy. [przypis redakcyjny]

⁴⁹¹ *mocen* — ma moc, siłę. [przypis redakcyjny]

⁴⁹² W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Trenach* jest odmienne od znaczenia obecnego. [przypis edytorski]

⁴⁹³ *w szczęśliwe czasy* — w szczęśliwych czasach. [przypis redakcyjny]

⁴⁹⁴ *zwykłych* — tych, do których przywykliśmy. [przypis redakcyjny]

⁴⁹⁵ *baczyć* (starop.; 1 os. lm: baczym) — dostrzegać. [przypis redakcyjny]

⁴⁹⁶ *a tak* — tu: więc. [przypis redakcyjny]

⁴⁹⁷ *kiedy** — jeżeli. [przypis redakcyjny]

⁴⁹⁸ *po nas wdzięczności/ Nie uznasz* — nie doznasz od nas wdzięczności. [przypis redakcyjny]

⁴⁹⁹ *życzliwość** — dobrodziejstwo. [przypis redakcyjny]

⁵⁰⁰ *Miej nas na wodzy* — trzymaj nas krótko, w karności i posłuszeństwie. [przypis redakcyjny]

⁵⁰¹ *rozpychać* — czynić nadętym, pysznym. [przypis redakcyjny]

⁵⁰² *liczy* — mało warty, marny, przemijający. [przypis redakcyjny]

⁵⁰³ *na Cię pomniemy* — pamiętamy o Tobie. [przypis redakcyjny]

⁵⁰⁴ *kaźń* — kara. [przypis redakcyjny]

⁵⁰⁵ *ojcowskim (...) obyczajem* — po ojcowsku, czyli surowo, ale z wyrozumiałością. [przypis redakcyjny]

⁵⁰⁶ *przed (...) gniewem* — wobec gniewu, w obliczu gniewu. [przypis redakcyjny]

⁵⁰⁷ *stajem* (1 os. lm cz. przysz.) — stopniemy (por. czasownik tajać). [przypis redakcyjny]

Zgubisz nas prędko, wiekuisty⁵⁰⁸ Panie,
Jesli nad nami stanie
Twa ciężka Boska ręka;
Sama nielaska jest nam sroga męka⁵⁰⁹.

Ale od wieku Twoja lutość⁵¹⁰ słynie,
A pierwej świat zaginie,
Niż Ty wzgardzisz pokornym,
Chocia był długo przeciw Tobie spornym⁵¹¹.

Wielkie przed Tobą są występy⁵¹² moje,
Lecz miłosierdzie Twoje
Przewyssa wszystkie złości:
Użyj dziś, Panie, nade mną litości⁵¹³.

*Tren XIX albo Sen. (Żalność moja długo w noc oczu mi nie dała. . .)*⁵¹⁴

Żalność moja długo w noc oczu mi nie dała
Zamknąć i zemdlonego⁵¹⁵ upokoić⁵¹⁶ ciała.
Ledwie mię na godzinę przed świtanim⁵¹⁷ swemi
Sen leniwy⁵¹⁸ oblał skrzydły czarnawemi⁵¹⁹.
Na ten czas sie matka właśnie⁵²⁰ ukazała,
A na ręku Orszulę moję wdzięczną⁵²¹ miała,
Jaka⁵²² więc po paciorek do mnie przychodziła⁵²³,
Skoro z swego posłania rano sie ruszyła.
Giezlczko białe na niej, włoski pokręcone,
Twarz rumiana, a oczy ku śmiechu skłoniłone⁵²⁴.
Patrzę, co dalej będzie, aż matka tak rzecze:
«Spisz, Janie, czy cię żalność twoja zwykła piecze?»
Zatymem ciężko westchnął i tak mi sie zdało,
Żem sie ocknął; a ona, pomilczawszy mało⁵²⁵,
Znowu mówić poczęła: «Twój nieutulony⁵²⁶
Płacz, synu mój, przywiódł mię w te tu wasze strony
Z krain barzo dalekich, a lzy gorzkie twoje

⁵⁰⁸wiekuisty — wieczny, wiecznie istniejący. [przypis redakcyjny]

⁵⁰⁹jest nam sroga męka — jest dla nas srogą męką. [przypis redakcyjny]

⁵¹⁰lutość — litość. W wersie 28 użyta jest niekonsekwentnie forma litość. [przypis redakcyjny]

⁵¹¹sporny — sprzeciwiający się. [przypis redakcyjny]

⁵¹²występ* — występki, przewinienie; tu lm: występy. [przypis redakcyjny]

⁵¹³użyj (...) nade mną litości — okaż mi swoją litość. [przypis redakcyjny]

⁵¹⁴W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w *Trenach* jest odmienne od znaczenia obecnego. [przypis edytorski]

⁵¹⁵zemdlony* — osłabiony. [przypis redakcyjny]

⁵¹⁶upokoić — uspokoić. [przypis redakcyjny]

⁵¹⁷świtanim — świtaniami, świtem. [przypis redakcyjny]

⁵¹⁸sen leniwy — bożek snu, Hypnos, jest leniwy, bo zjawia się dopiero tuż przed świtem. [przypis redakcyjny]

⁵¹⁹czarnawemi — czarniawymi. [przypis redakcyjny]

⁵²⁰własnje — we własnej osobie. [przypis redakcyjny]

⁵²¹wdzięczny* — miły, przyjemny. [przypis redakcyjny]

⁵²²jaka — tu: taką, jaką. [przypis redakcyjny]

⁵²³paciorek* — zdrobnienie od „pacierz”, modlitwa (pochodzi od łac. *Pater noster* — Ojczy nasz); *po paciorek* (...) *przychodziła*: przychodziła wspólnie odmawiać modlitwę. [przypis redakcyjny]

⁵²⁴ku śmiechu skłoniłone — skłonne do śmiechu. [przypis redakcyjny]

⁵²⁵mało — zaledwie, trochę. [przypis redakcyjny]

⁵²⁶nieutulony — nieutulony. [przypis redakcyjny]

Przeszły⁵²⁷ aż i umarłych tajemne pokoje.
Przyniosłam ci na rękę wdzięczną dziewczkę twoją,
Abyś ją mógł oglądać jeszcze, a tę swoją
Serdeczną żalność ujął⁵²⁸, która tak ujmuje
Sił twoich i tak zdrowie nieznacznie⁵²⁹ tve psuje,
Jako ogień suchy knot⁵³⁰ obraca w perzyny⁵³¹,
Darmo nie upuszczając namniejszej godziny⁵³².
Czyli nas już umarłe macie za stracone
I którym już na wieki słońce jest zgaszone?
A my owszem⁵³³ żywiemy żywot⁵³⁴ tym ważniejszy⁵³⁵,
Czym nad to grube ciało duch jest ślachtetniejszy.
Ziemia w ziemię się wraca, a duch z nieba dany
Miałby zginąć ani na miejsca swe⁵³⁶ wezwany?
O to sie ty nie frasuj, a wierz niewątpliwie,
Że twoja namilejsza Orszuleczka żywie.
A tu więc takim ci sie kształtem⁵³⁷ ukazała,
Jakoby sie śmiertelnym oczom poznać dała,
Ale między anioły i duchy wiecznymi
Jako wdzięczna jutrzienka świeci, a za swemi
Rodzicami sie modli⁵³⁸, jako to umiała
Z wami będąc, choć jeszcze słów nie domawiała.
Jesliżec też stąd roście⁵³⁹ żalność, że jej lata
Pierwej są przyłomione⁵⁴⁰, niżli tego świata
Rozkoszy zażyć⁵⁴¹ mogła: o biedne i płone
Rozkoszy⁵⁴² wasze, które tak są usadzone⁵⁴³,
Że w nich więcej frasunków i żalności więcej,
Czego ty doznać możesz sam z siebie napręcej.
Ucieszyłeś sie kiedy z dziewczki swej tak wiele,
Zeby pociecha twoja i ono wesele
Mogło porównać z twoim dzisiejszym kłopotem?
Nie rzeczesz tego, widzę. Także trzymaj⁵⁴⁴ o tem, Jakoś doznał, ani sie frasuj, że tak
rana⁵⁴⁵ Twojej ze wszech namilszej dziewczce śmierć zesłana.
Nie od rozkoszyć poszła⁵⁴⁶; poszłać od trudności,
Od pracej⁵⁴⁷, od frasunków, od złez, od żalności,
Czego świat ma tak wiele, że — by też⁵⁴⁸ co było
W tym doczesnym żywocie człowieczeństwu⁵⁴⁹ miło —
Musi smak swój utracić prze wielkość przysady⁵⁵⁰,

⁵²⁷przeszły — tu: przeniknęły. [przypis redakcyjny]

⁵²⁸ujął — zmniejszył. [przypis redakcyjny]

⁵²⁹nieznacznie — niezauważalnie, w sposób niedostrzegalny. [przypis redakcyjny]

⁵³⁰knot — sznurek z konopi nasycony materiałem palnym. [przypis redakcyjny]

⁵³¹perzyny — popiół. [przypis redakcyjny]

⁵³²Darmo nie upuszczając namniejszej godziny — pozwalając czasowi mijać bez rezultatu. [przypis redakcyjny]

⁵³³owszem* — przeciwnie, właśnie. [przypis redakcyjny]

⁵³⁴żywiemy żywot — żyjemy życiem. [przypis redakcyjny]

⁵³⁵ważniejszy — bardziej znaczący, bardziej wartościowy. [przypis redakcyjny]

⁵³⁶na miejsca swe — do pierwotnego miejsca swego pobytu. [przypis redakcyjny]

⁵³⁷takim (...) kształtem — w takim kształcie, w takiej postaci. [przypis redakcyjny]

⁵³⁸za swemi/ Rodzicami się modli — modli się za swych rodziców. [przypis redakcyjny]

⁵³⁹rość (tu forma 3 os. lp: roście) — rosnąć. [przypis redakcyjny]

⁵⁴⁰przyłomione — złamane. [przypis redakcyjny]

⁵⁴¹zażyć — zakosztować. [przypis redakcyjny]

⁵⁴²rozkoszy (B. lm) — rozkosze. [przypis redakcyjny]

⁵⁴³usadzone — urządzone. [przypis redakcyjny]

⁵⁴⁴trzymać* — sądzić. [przypis redakcyjny]

⁵⁴⁵rana* — wczesna. [przypis redakcyjny]

⁵⁴⁶poszła — odeszła. [przypis redakcyjny]

⁵⁴⁷pracej — pracy. [przypis redakcyjny]

⁵⁴⁸by też* — choćby nawet. [przypis redakcyjny]

⁵⁴⁹człowieczeństwo — ludzka natura. [przypis redakcyjny]

⁵⁵⁰przysady — czegoś gorszego, niedoskonałości. [przypis redakcyjny]

A przynamniej prze bojażń nieuchronnej zdrady⁵⁵¹.
 Czegóż płaczem, prze Boga? Czegóż nie zażyła⁵⁵²?
 Że sobie swym posagiem pana⁵⁵³ nie kupiła?
 Że przegrozek⁵⁵⁴ i cudzych fuków⁵⁵⁵ nie słuchała?
 Że boleści w rodzeniu dziątek nie uznała⁵⁵⁶?
 Ani umie powiedzieć, czego jej troskliwa
 Matka doszła⁵⁵⁷: co z większym utrapieniem bywa,
 Czy je rodzić, czy je grześć⁵⁵⁸? Takieć pospolicie
 Przysmaki wasze, czym wy sobie świat słodzicie.
 W niebie szczerze⁵⁵⁹ rozkoszy, a do tego wieczne,
 Od wszelakiej przekazy⁵⁶⁰ wolne i bezpieczne.
 Tu troski nie panują, tu pracej nie znają,
 Tu nieszczęście, tu miejsca przygody nie mają,
 Tu choroby nie najdzie, tu nie masz starości,
 Tu śmierć łzami karmiona nie ma już wolności.
 Żyjem wiek nieprzeżyty⁵⁶¹, wiecznej używamy
 Dobrej myśli⁵⁶², przyczyny wszytkich rzeczy znamy.
 Słońce nam zawždy⁵⁶³ świeci, dzień nigdy nie schodzi⁵⁶⁴
 Ani za sobą nocy niewidomej⁵⁶⁵ wodzi.
 Twórcę wszech rzeczy widziem⁵⁶⁶ w Jego majestacie,
 Czego wy, w ciele będąc, próżno upatrzacie⁵⁶⁷.
 Tu w czas obróć swe myśli, a chowaj sie na te⁵⁶⁸
 Nieodmienne, synu mój, rozkoszy bogate.
 Doznałeś⁵⁶⁹, co świat umie i jego kochanie,
 Lepiej na czym ważniejszym zasadź swe staranie.
 Dziewka twoja dobry los (możesz wierzyć) wzięła⁵⁷⁰,
 A właśnie w swoich rzeczach⁵⁷¹ sobie tak poczęła,
 Jako gdy kto na morze nowo⁵⁷² się puściwszy,
 A tam niebezpieczeństwo wielkie obaczywszy,
 Woli nazad⁵⁷³ do brzegu. Drudzy⁵⁷⁴, co podali
 Zagle wiatrom, na ślepe skały⁵⁷⁵ powpadali:
 Ten mrozem zwyciężony, ten od głodu zginął,
 Rzadki, co by do brzegu na desce przypłynął.
 Śmierci zniknąć⁵⁷⁶ nie mogła, by też dobrze była

⁵⁵¹zdrady* — tu: zawodu. [przypis redakcyjny]

⁵⁵²zażyć — zaznać, doznać, doświadczyć. [przypis redakcyjny]

⁵⁵³pana* — tu: męża. [przypis redakcyjny]

⁵⁵⁴przegrozek — gróźb, pogrożek. [przypis redakcyjny]

⁵⁵⁵fuków — pogrożek i łajań. [przypis redakcyjny]

⁵⁵⁶uznała* — doznała. [przypis redakcyjny]

⁵⁵⁷czego (...) doszła — o czym się przekonała. [przypis redakcyjny]

⁵⁵⁸grześć — grzebać. [przypis redakcyjny]

⁵⁵⁹szczerze — prawdziwe. [przypis redakcyjny]

⁵⁶⁰przekazy* — tego, co może zagrażać. [przypis redakcyjny]

⁵⁶¹nieprzeżyty* — wieczny, nieskończony. [przypis redakcyjny]

⁵⁶²dobrej myśli — pogoda ducha, wewnętrzny spokój. [przypis redakcyjny]

⁵⁶³zawždy — zawsze. [przypis redakcyjny]

⁵⁶⁴nie schodzi* — nie zachodzi. [przypis redakcyjny]

⁵⁶⁵nocy niewidomej — nocy, w czasie której nic się nie widzi. [przypis redakcyjny]

⁵⁶⁶widziem (starop.; W. lm) — widzimy, oglądamy. [przypis redakcyjny]

⁵⁶⁷próżno upatrzacie — na próżno szukacie i nie umiecie dojrzeć. [przypis redakcyjny]

⁵⁶⁸chowaj sie na te — oszczędzaj się dla tych. [przypis redakcyjny]

⁵⁶⁹doznałeś — tu: poznałeś. [przypis redakcyjny]

⁵⁷⁰los (...) wzięła — wziąć los oznacza los wynikający z losowania (jak w loterii czy grze w kości). [przypis redakcyjny]

⁵⁷¹w swoich rzeczach — w swoich sprawach. [przypis redakcyjny]

⁵⁷²nowo — po raz pierwszy. [przypis redakcyjny]

⁵⁷³nazad — z powrotem. [przypis redakcyjny]

⁵⁷⁴drudzy — tu: niektórzy, inni. [przypis redakcyjny]

⁵⁷⁵ślepe skały — skały, których nie widać. [przypis redakcyjny]

⁵⁷⁶zniknąć — umknąć, uciec. [przypis redakcyjny]

Onę dawną Sybillę⁵⁷⁷ wiekiem swym przeżyła.
 To, co miało być potym, uprzedzić wołała:
 Tymże mniej⁵⁷⁸ tego świata niewczasów⁵⁷⁹ doznała.
 Drugie⁵⁸⁰ po swych namilszych rodzicach zostają
 I ciężkiego siroctwa⁵⁸¹ nędzne⁵⁸² doznawają.
 Wypchną drugą na męża leda jako⁵⁸³ z domu,
 A majątność zostanie, sam to Bóg wie komu.
 Biorą drugie i gwałtem⁵⁸⁴; a biorą i swoi;
 Ale w hordach⁵⁸⁵ część się wielka ich zostoi⁵⁸⁶,
 Gdzie w niewoli pogańskiej i służbie sromotnej⁵⁸⁷
 Łzy swe piją, czekając śmierci wszystkokrotnej⁵⁸⁸.
 Tego twej wdzięcznej dziewce bać się już nie trzeba,
 Która w swych młodych leciech⁵⁸⁹ wzięta jest do nieba,
 Żadnych frasunków⁵⁹⁰ tego świata nie doznawszy
 Ani grzechem dusze swej drogiej pomazawszy.
 Jej tedy rzeczy, synu (niemasz wątpliwości),
 Dobrze poszły, ani stąd używaj żalości⁵⁹¹.
 Swoje szkody tak szacuj i omyłki swoje,
 Abyś nie przepamiętał⁵⁹², że baczenie twoje
 I stateczność⁵⁹³ jest droższa. W tę bądź przedsię panem⁵⁹⁴,
 Jako sie kolwiek czujesz w pociechy obranem⁵⁹⁵.
 Człowiek, urodziwszy się, zasiadł w prawie takim⁵⁹⁶,
 Że ma być jako celem⁵⁹⁷ przygodom wszelakim.
 Z tego trudno się zdzierać⁵⁹⁸; pocznijmy⁵⁹⁹, co chcemy:
 Jesli po dobrej woli nie pójdziem, musi[e]my.
 A co wszytkich jednako ciśnie, nie wiem czemu
 Tobie ma być, synu mój, naciężej jednemu.
 Śmiertelna, jako i ty, twoja dziewczka była,
 Póki jej zamierzony kres⁶⁰⁰ był, poty żyła.
 Krótko wprowadzie, ale w tym człowiek nic nie włada,
 A wyrzec⁶⁰¹ też, co lepiej, niełacno przypada⁶⁰².
 Skryte są Pańskie sądy; co sie Jemu zdało⁶⁰³,

⁵⁷⁷Sybilla — prorokini z antycznych legend, miała żyć tysiąc lat. [przypis redakcyjny]

⁵⁷⁸tymże mniej — i dlatego mniej. [przypis redakcyjny]

⁵⁷⁹niewczasów — trudów. [przypis redakcyjny]

⁵⁸⁰drugie — inne. [przypis redakcyjny]

⁵⁸¹siroctwa — sieroctwa. [przypis redakcyjny]

⁵⁸²nędzne — nieszczęśliwe, nieszczęsne. [przypis redakcyjny]

⁵⁸³leda jako — byle jak. [przypis redakcyjny]

⁵⁸⁴biorą (...) gwałtem — porywają. [przypis redakcyjny]

⁵⁸⁵w hordach — chodzi o hordy tatarskie, które porywały kobiety. [przypis redakcyjny]

⁵⁸⁶się (...) zostoi — ostoi się, zostanie. [przypis redakcyjny]

⁵⁸⁷sromotnej — haniebnej. [przypis redakcyjny]

⁵⁸⁸wszystkokrotnej — wszystko uśmierającej, wszystko skracającej, kładącej wszystkiemu kres. [przypis redakcyjny]

⁵⁸⁹leciech — latach. [przypis redakcyjny]

⁵⁹⁰frasunków — zmartwień. [przypis redakcyjny]

⁵⁹¹ani stąd używaj żalości — i nie martw się z tego powodu. [przypis redakcyjny]

⁵⁹²przepamiętał — zapomniał. [przypis redakcyjny]

⁵⁹³stateczność — rozważa, stałość, rozsądek. [przypis redakcyjny]

⁵⁹⁴W tę bądź przedsię panem — w stateczności bądź właśnie bogaty, posiadaj ją w dostatecznym stopniu. [przypis redakcyjny]

⁵⁹⁵w pociechy obranem — pozbawiony pociech. [przypis redakcyjny]

⁵⁹⁶zasiadł w prawie takim — podlega takiemu prawu. [przypis redakcyjny]

⁵⁹⁷być jako celem — być punktem, w który się strzela. [przypis redakcyjny]

⁵⁹⁸Z tego trudno się zdzierać — od tego trudno się uchylić, wymówić. [przypis redakcyjny]

⁵⁹⁹pocznijmy — pocznijmy, zacznijmy. [przypis redakcyjny]

⁶⁰⁰zamierzony kres — wyznaczony koniec drogi. [przypis redakcyjny]

⁶⁰¹wyrzec* — orzec. [przypis redakcyjny]

⁶⁰²przypada* — przychodzi. [przypis redakcyjny]

⁶⁰³co sie Jemu zdało — co On postanowił. [przypis redakcyjny]

Nalepiej⁶⁰⁴, żeby się też i nam podobało.
 Łzy w tej mierze niepłatne⁶⁰⁵; gdy raz dusza ciała
 Odbieży⁶⁰⁶, próżno czekać, by się wrócić miała.
 Ale człowiek nie zda się praw szczęściu⁶⁰⁷ w tej mierze,
 Że szkody pospolicie tylko przed się bierze⁶⁰⁸,
 A tego baczyć nie chce ani mieć w pamięci,
 Co mu też czasem padnie wedle jego chęci⁶⁰⁹.
 Tać jest władza fortuny, mój namilszy synie⁶¹⁰,
 Że nie tak uskarżać się, kiedy nam co zginie,
 Jako dziękować trzeba, że wzdam⁶¹¹ co zostało,
 Bo to wszystko nieszczęście w rękę swoich⁶¹² miało.
 A tak i ty, folgując⁶¹³ prawu powszechnemu,
 Zagródź drogę do serca upadkowi⁶¹⁴ swemu,
 A w to patrzaj⁶¹⁵, co uszło rękę złej przygody:
 Zyskiem człowiek zwać musi, w czym nie popadł⁶¹⁶ szkody.
 Na koniec, w co się on koszt i ona utrata,
 W co się praca i twoje obróciły lata,
 Któreś ty niemal wszystkie strawił nad księgami,
 Mało się bawiąc świata tego zabawami⁶¹⁷?
 Teraz by owoc zbierać⁶¹⁸ swojego szczepienia
 I ratować w zachwianiu mdłego przyrodzenia⁶¹⁹.
 Cieszyłeś przed tym inne w takiejże przygodzie:
 I będziesz w cudzej czulszy⁶²⁰ niżli w swojej szkodzie?
 Teraz, Mistrzu, sam się lecz; czas doktor każdemu.
 Ale kto pospolitym torem⁶²¹ gardzi, temu
 Tak późnego⁶²² lekarstwa czekać nie przystoi:
 Rozumem ma uprzędzić, co inne czas goi⁶²³.
 A czas co ma za fortel⁶²⁴? Dawniejsze świeżemi
 Przypadkami wybija⁶²⁵, czasem weselszemi,
 Czaem też z tejsze miary⁶²⁶, co człowiek z baczeniem⁶²⁷
 Pierwej, niż przyjdzie, widzi i takim myśleniem
 Przeszłych rzeczy nie wściąga⁶²⁸, przyszłych upatruje
 I serce na oboję fortunę⁶²⁹ gotuje.
 Tego się, synu, trzymaj, a ludzkie przygody

⁶⁰⁴nalepiej — najlepiej. [przypis redakcyjny]

⁶⁰⁵niepłatne* — te, które nie popłacają, nieważne, nieprzydatne. [przypis redakcyjny]

⁶⁰⁶odbieży — odbiegnie, odejdzie. [przypis redakcyjny]

⁶⁰⁷praw szczęściu — sprawiedliwy wobec losu. [przypis redakcyjny]

⁶⁰⁸przed się bierze — bierze pod uwagę (por. współczesne „przedsiębrać”, „przedsiębiorca”). [przypis redakcyjny]

⁶⁰⁹padnie wedle jego chęci — wypadnie po jego myśli. [przypis redakcyjny]

⁶¹⁰synie — synu. [przypis redakcyjny]

⁶¹¹wzdam — jednak, przecież. [przypis redakcyjny]

⁶¹²w rękę swoich — w rękach swych. [przypis redakcyjny]

⁶¹³folgując — ulegając, poddając się. [przypis redakcyjny]

⁶¹⁴upadkowi* — zwątpieniu, rozpaczy. [przypis redakcyjny]

⁶¹⁵w to patrzaj — patrz na to. [przypis redakcyjny]

⁶¹⁶nie popadł — nie poniósł. [przypis redakcyjny]

⁶¹⁷świata tego zabawami* — zwykłymi sprawami tego świata. [przypis redakcyjny]

⁶¹⁸Teraz by (...) zbierać — teraz by trzeba zbierać. [przypis redakcyjny]

⁶¹⁹ratować w zachwianiu mdłego przyrodzenia — ratować słabą naturę ludzką (mdłe przyrodzenie) w czasie załamania (w zachwianiu). [przypis redakcyjny]

⁶²⁰czulszy — bardziej wrażliwy, bardziej dbały. [przypis redakcyjny]

⁶²¹pospolitym torem — utartą drogą. [przypis redakcyjny]

⁶²²późnego — późnego. [przypis redakcyjny]

⁶²³co inne czas goi — to, co u innych goi czas. [przypis redakcyjny]

⁶²⁴fortel — podstęp. [przypis redakcyjny]

⁶²⁵wybija — jak klin klinem. [przypis redakcyjny]

⁶²⁶z tejsze miary — takimi samymi (czyli również nieszczęśliwymi). [przypis redakcyjny]

⁶²⁷człowiek z baczeniem — człowiek myślący, rozumny. [przypis redakcyjny]

⁶²⁸wściąga — zatrzymuje. [przypis redakcyjny]

⁶²⁹na oboję fortunę — zarówno na szczęście, jak i na nieszczęście, na dobry i na zły los. [przypis redakcyjny]

Ludzkie nos⁶³⁰; jeden jest Pan smutku i nagrody⁶³¹».
Tu zniknęła. Jam sie też ocknął⁶³². Aczciem⁶³³ prawie⁶³⁴
Niepewien, jeslim przez sen słuchał czy na jawie.

⁶³⁰*Ludzkie przygody ludzkie nos* — Ludzkie przygody (doświadczenia) znoś po ludzku; cytat z *Tusculanae disputationes* Cyncerona (łac. *humana humane ferenda*). [przypis redakcyjny]

⁶³¹*jeden jest Pan smutku i nagrody* — to z kolei aluzja do miejsc Biblii (księgi Estery, Barucha, Hioba w Starym Testamencie). [przypis redakcyjny]

⁶³²*Tu zniknęła. Jam sie też ocknął* — podobnie kończy się *Sen Scypiona (Somnium Scipionis)* Cyncerona: *Ille discessit; ego somno solutus sum* (łac.). [przypis redakcyjny]

⁶³³*aczciem* (starop.) — chociaż jestem. [przypis redakcyjny]

⁶³⁴*prawie** — prawdziwie, naprawdę. [przypis redakcyjny]

Wszystkie zasoby Wolnych Lektur możesz swobodnie wykorzystywać, publikować i rozpowszechniać pod warunkiem zachowania warunków licencji i zgodnie z *Zasadami wykorzystania Wolnych Lektur*.

Ten utwór jest w domenie publicznej.

Wszystkie materiały dodatkowe (przypisy, motywy literackie) są udostępnione na *Licencji Wolnej Sztuki 1.3*. Fundacja Wolne Lektury zastrzega sobie prawa do wydania krytycznego zgodnie z art. Art.99(2) Ustawy o prawach autorskich i prawach pokrewnych. Wykorzystując zasoby z Wolnych Lektur, należy pamiętać o zapisach licencji oraz zasadach, które spisaliśmy w *Zasadach wykorzystania Wolnych Lektur*. Zapoznaj się z nimi, zanim udostępnisz dalej nasze książki.

E-book można pobrać ze strony: <http://wolnelektury.pl/katalog/lektura/treny>

Tekst opracowany na podstawie: Jan Kochanowski, *Treny*, Drukarnia Łazarzowa, wyd. 2, Kraków, 1583

Wydawca: Fundacja Nowoczesna Polska

Publikacja zrealizowana w ramach projektu Wolne Lektury (<http://wolnelektury.pl>). Reprodukacja cyfrowa wykonana przez Bibliotekę Narodową z egzemplarza pochodzącego ze zbiorów BN.

Opracowanie redakcyjne i przypisy: Aleksandra Sekuła, Olga Sutkowska, Piotr Wilczek.

ISBN 978-83-288-0363-3

Wesprzyj Wolne Lektury!

Wolne Lektury to projekt fundacji Wolne Lektury – organizacji pożytku publicznego działającej na rzecz wolności korzystania z dóbr kultury.

Co roku do domeny publicznej przechodzi twórczość kolejnych autorów. Dzięki Twojemu wsparciu będziemy je mogli udostępnić wszystkim bezpłatnie.

Jak możesz pomóc?

Przekaż 1,5% podatku na rozwój Wolnych Lektur: Fundacja Wolne Lektury, KRS 0000070056.

Wspieraj Wolne Lektury i pomóż nam rozwijać bibliotekę.

Przekaż darowiznę na konto: [szczegóły na stronie Fundacji](#).